

Musiqi

DƏRSLİK

4

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

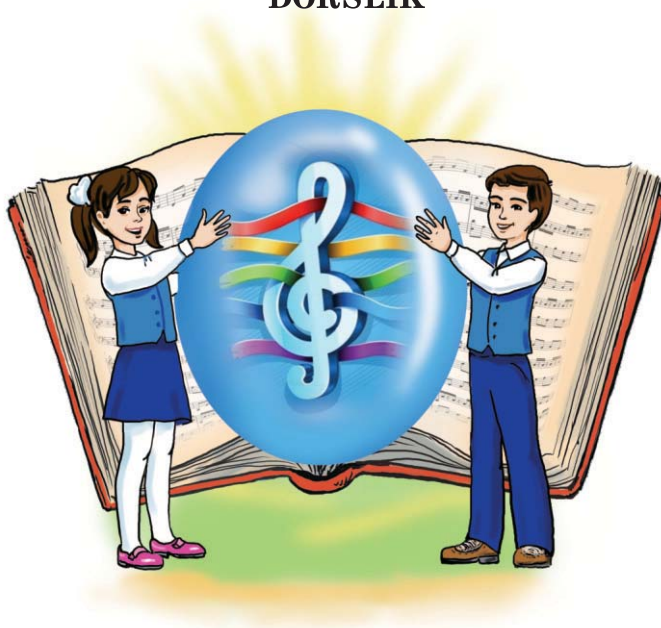

HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

MUSİQİ 4

Ümumtəhsil məktəblərinin 4-cü sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə
DƏRSLİK

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCAT

I BÖLMƏ. AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQISI

1-ci mövzu. Azərbaycan xalq musiqisi janrları.....	6
2-ci mövzu. Azərbaycan xalq mahnıları.....	8
3-cü mövzu. Azərbaycan xalq rəqsləri.....	10
4-cü mövzu. Azərbaycan xalq rəqsləri	12
5-ci mövzu. Azərbaycan aşiq musiqisi.....	14
6-cı mövzu. Azərbaycan aşiq musiqisi.....	16
7-ci mövzu. Azərbaycan klassik muğamları.....	18
8-9-cu mövzu. Zərbi-muğamlar.....	20

II BÖLMƏ. AZƏRBAYCAN VƏ DÜNYA XALQLARININ MUSIQISI

10-cu mövzu. Niyazinin «Qaytağı» simfonik əsəri və «Ləzginka» ləzgi xalq rəqsi.....	24
11-ci mövzu. Azərbaycan xalq musiqisi rus bəstəkarlarının yaradıcılığında..	26
12-ci mövzu. Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında ərəb xalq musiqisi.....	28
13-cü mövzu. Azərbaycan bəstəkarının yaradıcılığında Orta Asiya səhralarının təsviri.....	30
14-cü mövzu. Azərbaycan bəstəkarı və Çin ladı (pentatonika).....	32
15-16-cı mövzu. 6/8 metrik ölçüsü və Şərq musiqisi.....	34

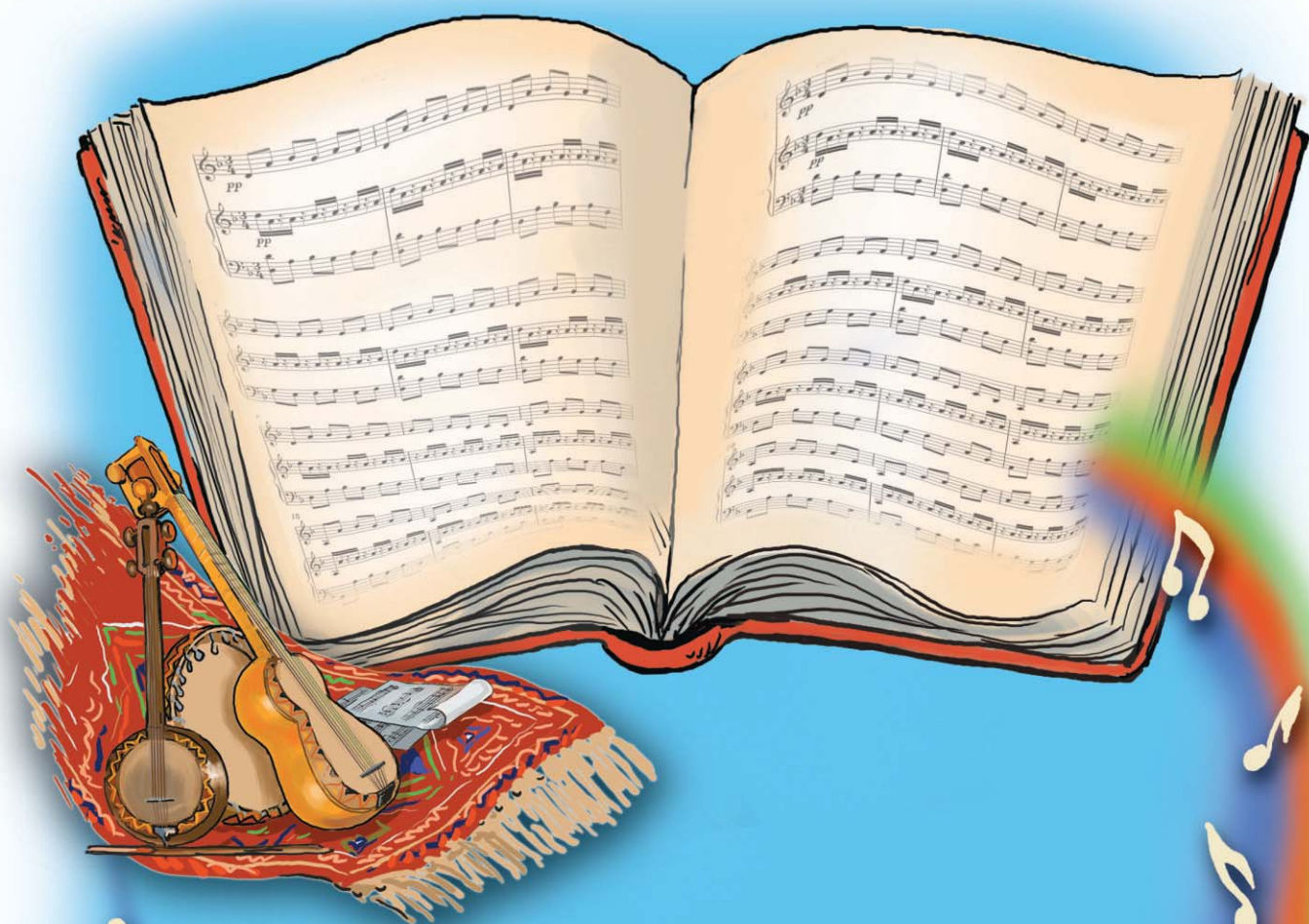
III BÖLMƏ. DÜNYA XALQLARININ MUSIQISI ARASINDA KEÇİLMƏZ SƏRHƏDLƏR YOXDUR

17-ci mövzu. İohann Sebastyan Bax və Azərbaycan muğamı «Bayatı-Şiraz»....	36
18-ci mövzu. Rus bəstəkarı Dmitri Borisoviç Kabalevski və yapon xalq mahnısı.....	38
19-cu mövzu. Rus bəstəkarı Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov və Şərq musiqisi.....	40
20-ci mövzu. Mixail Qlinka və ispan musiqisi.....	42
21-ci mövzu. Vals Avropa və Azərbaycan musiqisində.....	44
22-ci mövzu. Marş Avropa və Azərbaycan musiqisində.....	46
23-cü mövzu. Qara Qarayev və Afrika zəncilərinin musiqisi.....	48
24-cü mövzu. Pyotr İliç Çaykovski və dünya xalqlarının musiqisi.....	50
25-ci mövzu. Novruz bayramı və musiqi.....	52

IV BÖLMƏ. BƏSTƏKAR, İFAÇI, DİNLƏYİCİ

26-cı mövzu. Bəstəkar və musiqi.....	56
27-ci mövzu. Bəstəkar və mahnı.....	58
28-ci mövzu. Bəstəkar və romans.....	59
29-cu mövzu. Bəstəkar və operetta.....	60
30-cu mövzu. Bəstəkar və opera.....	62
31-ci mövzu. Bəstəkar və simfoniya.....	64
32-ci mövzu. Bəstəkar və balet.....	66
33-cü mövzu. Bəstəkar və xalq musiqisi.....	68
34-cü mövzu. Keçilmiş mövzular üzrə təkrar.....	70
Musiqi lüğəti.....	71

I BÖLMƏ

AZƏRBAYCAN

XALQ

MUSİQİSİ

1. AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQİSİ JANRLARI

Çox qədim tarixə malik Azərbaycan xalq musiqisi, əsasən, 4 janrdan ibarətdir.

İstedadlı Azərbaycan xalqı əsrlər boyu gözəl mahnılar yaratmışdır. Əmək, mərasim, məişət və tarixi mahnılar xalq musiqiçiləri — xanəndələr, xalq musiqi alətləri ifaçıları tərəfindən yaradılır, el şənliklərində, toylarda, bayram mərasimlərində ifa olunur, sonradan dildən-dilə düşərək eldən-elə yayılırdı. Xalq musiqiçiləri tərəfindən yaranan mahnılar məhz bu yolla bu günümüzdə qədər gəlib çatmışdır.

«Bağçada gül» adlanan Azərbaycan xalq mahnısında bərəkətli tarlalarımızda işləyən zəhmətkeş insanlar tərənnüm olunur. Ona görə də bu mahnını əmək mahnılarına aid etmək olar.

Mahnı öyrənək

BAĞÇADA GÜL (Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Şəfəq saçır gün bizə,
Bəh-bəh, nə gözəl olur!
Çıxaq tarlaya, düzə,
Bəh-bəh, nə gözəl olur!
Günəşli al səhərlə
Gəlin duraq üz-üzə.

Nəqərat:

Bağçalar gül açır,
Bülbüllər dil açır.
Yer geyir al-əlvan
Bəh-bəh, nə gözəl!

II

Bütün ellər oyansın,
Bəh-bəh, nə gözəl olur!
Çöllər nura boyansın,
Bəh-bəh, nə gözəl olur!
«Ağ qızıl» tayaları
Buludlara dayansın.

Nəqərat:

III

Tarlalarda biz gərək,
Bəh-bəh, nə gözəl olur!
Pambıq dərək, gül dərək,
Bəh-bəh, nə gözəl olur!
Muğanın sərvətindən
Dost ellərə göndərək.

Nəqərat:

Mahnı dinləyək

LAYLAY

(Azərbaycan xalq mahnısı)

İnsanın ilk dinlədiyi mahnı anasının beşik başında ona oxuduğu layladır. Analarımız laylaları bayatı poeziya janrından istifadə edərək yaratmışlar. Bəzən eyni bir bayatını analarımız müxtəlif melodiylar altında oxuyurdılar. Ən çox eşitdiyimiz «Laylay» mahnısının sözləri belədir:

*Laylay dedim, yatasan,
Qızılgülə batasan.
Qızılgülün içində,
Şirin yuxu tapasan.*

Bu sözlər xalq arasında bir neçə müxtəlif melodiya ilə ifa edilir.

SUALLAR

1. Musiqidə janr nədir?
2. Azərbaycan xalq musiqisində hansı janrlar vardır?
3. Azərbaycan xalq mahnıları kimlər tərəfindən yaradılıb?
4. Dinlədiyimiz ilk mahnı necə adlanır?

MUSIQİ LÜĞƏTİ

Laylay — beşik nəğməsi
Janr — musiqi əsərinin növü
Xalq mahnısı — xalqın istedadlı musiqiçiləri tərəfindən yaradılan nəğmələr

2. AZƏRBAYCAN XALQ MAHNILARI

Azərbaycan xalq mahnıları məzmunca çox zəngindir: vətənpərvərlik mahnıları, lirik mahnılar, xalq qəhrəmanlarına, vətənin flora və faunasına, doğma yurdumuzun şəhər və kəndlərinə həsr olunmuş mahnılar. Onların arasında «Ninni», «Beşik başında», «Laylay» və sairə kimi uşaq xalq mahnıları da vardır. II sinifdə onlardan birini — «Tutu nənəm» Azərbaycan xalq mahnısını öyrənmişik.

Naxçıvan Muxtar Respublikası

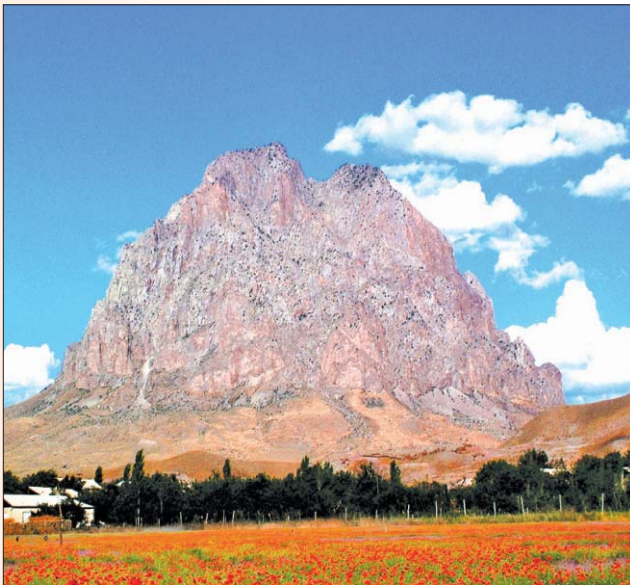

Möminə xatun türbəsi

Mahnı öyrənək

NAXÇIVAN

*Musiqisi Məmməd Cavadovun,
sözləri Hüseyn Əzimindir.*

İlandağ (Naxçıvan)

I

Mən səni vəsf edim bir canan kimi,
Sarılıb boynuna mehriban kimi,
Göyündə ulduzlar sayrısan kimi.

Nəqərat:

Ey könül mülkünün varı
Naxçıvan, a gülüm,
Ellərin sevgili yarı Naxçıvan.

II

Qoynuna gülüzlü şux nigar gəlir,
Müjdə ver bülbülə ilk bahar gəlir,
Qızlar bulağına nazlı yar gəlir.

Nəqərat:

Ey könül mülkünün varı
Naxçıvan, a gülüm,
Ellərin sevgili yarı Naxçıvan.

Doğma Azərbaycanımızın tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının paytaxtı Naxçıvan şəhəridir. «Badamlı» və «Sirab» kimi mineral su yataqları Naxçıvanda yerləşir.

Mahnı öyrənək

PİYADA KOROĞLU

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Not yazısı Tofiq Quliyevindir.

I
Uca-uca dağlar başı,
Qarlı da olur, qarsız da olur.
Cəhd elə bir işdə tanın,
Sənli də olur, sənsiz də olur.

II
Koroğlunun atı gərək,
Atlı da olur, atsız da olur.
Bir igidin zəti gərək,
Varlı da olur, varsız da olur.

«Piyada Koroğlu» Azərbaycan xalq mahnısını görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Tofiq Quliyev nota köçürüb.

Koroğlunun əsl adı Rövşən idi. Onun atası mehtər Alı kişi Həsən xanın yanında qulluq edirdi. O, Həsən xanın tələbi ilə türk paşasına ilxının ən yaxşı iki atını təqdim etməliydirdi. Lakin Alı kişinin seçdiyi atlar Həsən xanın xoşuna gəlmir və onun əmri ilə Rövşənin atasının gözləri çıxarılır. Həmin gündən Alı kişinin oğlu Rövşəni «Koroğlu» deyərək çağırırlar. Bu haqsızlığı görən Rövşən ətrafına kəndliləri yığaraq xanlara, paşalara qarşı mübarizəyə qalxır. «Piyada Koroğlu» mahnısı da məhz el qəhrəmanı Koroğluya həsr olunmuşdur. Mahnı cəld tempdə, 3/4 xanə ölçüsündədir. Aşıq musiqisinə çox yaxın olan «Piyada Koroğlu» mahnısında melizmin bir növü olan forşlaqlardan istifadə olunmuşdur.

Melizm

Şərq, o cümlədən Azərbaycan musiqisində melodiyanı gözəlləşdirmək üçün melizmlərdən istifadə olunur. «Piyada Koroğlu» mahnısında əsas notun əvvəlində əvvəl əsas not, sonra isə bir ton yuxarı ikinci not bir-birinin ardınca gəlir və əsas nota liqa vasitəsilə birləşdirilir.

SUALLAR

1. Hansı məzmunlu Azərbaycan xalq mahnılarını tanıyırsan?
2. «Naxçıvan» mahnısının müəllifləri kimdir?
3. «Naxçıvan» mahnısında nədən danışılır?
4. «Piyada Koroğlu» mahnısının məzmunu nədən ibarətdir?
5. «Piyada Koroğlu» mahnısını nota köçürən bəstəkar kimdir?

MUSIQİ LÜĞƏTİ

Melizm — melodiyanı gözəlləşdirən səs bəzəyidir.

TAPŞIRIQ

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan mahnılar haqqında şifahi təqdimat hazırla.

3. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ

«Qaytağı» rəqsi

«Mirzəyi» rəqsi

«Tərəkəmə» rəqsi

«Ceyranbala» rəqsi

«Yallı» rəqsi

«Cəngi» rəqsi

Azərbaycan xalq rəqsləri çox qədim tarixə malikdir. Onların kökü eramızdan əvvələ gedib çatır. Rəqslər haqqında məlumatlara xalqımıza məxsus olan qədim «Bilqamis» və «Dədə Qorqud» dastanlarında rast gəlinir.

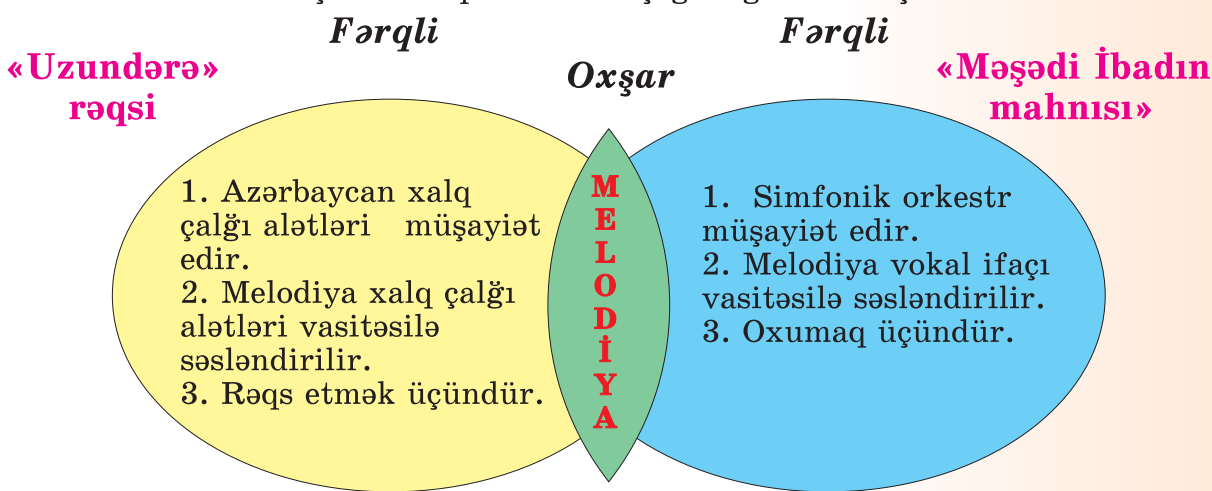
Azərbaycan rəqsləri quş pərvazını xatırladır. Əvvəl bir neçə coşqun, sonra isə incə və zərif hərəkətlər ifa edilir.

Azərbaycan qadın və kişi rəqsləri bir-birindən fərqlənir. Keçmişdə Azərbaycan qadınları uzun ətəkli geyimdə gəzdikləri üçün cəld rəqsləri ifa etməkdə çətinlik çəkirdilər. Ona görə də qadın rəqslərində diqqət bədənin yuxarı hissələrinə verilirdi. Kişi rəqslərində isə, əksinə, ayaqların cəld hərəkətinə xüsusi diqqət yetirilir.

«UZUNDƏRƏ» RƏQSİNİN MELODİYASI

«Uzundərə» Azərbaycan xalq rəqsi Qarabağda, Ağdam rayonu yaxınlığındakı Uzundərə adlanan bir əraziyə həsr olunub. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli «Məşədi İbad» operettasında «Uzundərə» rəqsinin melodiyasını dəyişmədən Məşədi İbadın mahnısında istifadə etmişdir. Xanə ölçüsü 6/8 olan «Uzundərə» rəqsinin melodiyası mülayim və zərifdir. Ümumiyyətlə, Azərbaycan xalq rəqlərinin əksəriyyətinin metrik ölçüsü 6/8-dır. «Uzundərə» rəqsii ilə «Məşədi İbadın mahnısı» arasında oxşar və fərqli cəhətlər aşağıda göstərilmişdir:

Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli öz yaradıcılığında xalq rəqlərindən və mahnılarından geniş istifadə etmişdir. Onun «Məşədi İbad» operettasında «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti» üçün «Darçını» Azərbaycan xalq rəqsindən istifadə edilmişdir. Bu rəqsii şən və oynaq xarakteri var, 6/8 xanə ölçüsünə malikdir.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Operetta — musiqili səhnə əsəri

Duet — iki nəfərin bir yerdə qarşılıqlı ifa tərzii

Müşayiət — rəqsii, yaxud hansısa mahnıii müşayiət edən ansambl və ya orkestr

SUALLAR

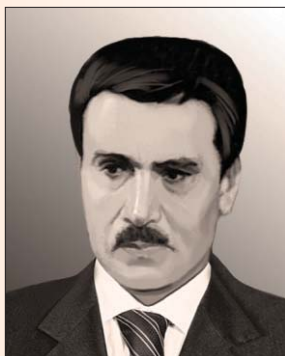
1. «Uzundərə» rəqsii Azərbaycanın hansı bölgəsində yaranmışdır?
2. «Uzundərə» rəqsini hansı bəstəkar öz operettasında istifadə edib? Bu operettanın adı nədir?
3. «Darçını» rəqsini hansı bəstəkar öz operettasında istifadə edib? Bu operettanın adı nədir?
4. «Uzundərə» xalq rəqsii və «Məşədi İbadın mahnısı»nın oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?

TAPŞIRIQ

«Azərbaycanın məşhur rəqqasları» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

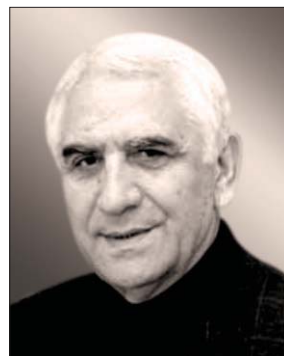
4. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİ

Azərbaycan xalq rəqsləri 6/8, 3/8 və 2/4 xanə ölçülərinə əsaslanır. Azərbaycan bəstəkarları da bu ölçülərdə, xüsusilə də 6/8 xanə ölçüsündə mahnılar yazmışlar. Belə mahnılardan biri bəstəkar Qənbər Hüseynlinin 6/8 xanə ölçülü, şən xarakterli «Məktəbə» mahnısıdır.

**Qənbər
Hüseynli**

Bütün dünyada «Cücələrim» mahnısının müəllifi kimi tanınan məşhur bəstəkar Qənbər Hüseynli 1916-cı ildə Azərbaycanın gözəl guşələrindən biri olan Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. O, ilk musiqi təhsilini Gəncədə almışdır. Bakı Musiqi Texnikumunda professor Boris Zeydmanın sinfini bitirmişdir. Qənbər Hüseynli xalq çalğı alətləri üçün çoxsaylı əsərlər yazmışdır. O, uşaqları çox sevdiyindən onlar üçün «Cücələrim», «İdmançılar marşı», «Məktəbə» və s. kimi mahnılar bəstələmişdir. Bəstəkar 1961-ci ildə vəfat etmişdir.

**Nəriman
Həsənzadə**

Mahnı öyrənək

MƏKTƏBƏ

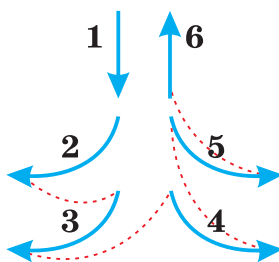
*Musiqisi Qənbər Hüseynlinin,
sözləri Nəriman Həsənzadəninindir.*

Gəlin, ay uşaqlar, gəlin həvəslə,
Nəğmələr oxuyaq biz yeni səslə.
Çağırır bu çöllər, bu düzlər bizi,
Dinləsin gecələr, gündüzlər bizi.

Qayada şənlikdir, sahilə iz var,
Gör, bir harda bizim düşərgəmiz var.
Kölgədə dincəlib, gündə yanmışıq,
Çadırlar boyunca sıralanmışıq.

Açıb doğma məktəb qapılarını,
Zəng vurub səsləyir öz baharını.
Gəlirik, gəlirik, ay ana məktəb,
Biz də darıxmışdıq qoynuna, məktəb!

6/8 ölçüsünə dirijorluq edək:

6/8 xanə ölçüsündə
xanə daxilinə 6 səkkizlik
not yerləşir.

Azərbaycan xalq rəqslərinin bəziləri xarakter etibarı ilə bir-birinə çox yaxın olsalar da, ifa tərzinə görə bir-birindən fərqlənirlər.

Rəqsin adı	Rəqsin xarakteri
«Qaytağı»	Cəld templi kişi rəqsidir.
«Mirzəyi»	Təntənəli şənliklərdə, toylarda əldə dəsmal tutmaqla kişilər və qadınlar tərəfindən ifa edilir.
«Tərəkəmə»	Qədim köçəri rəqsidir. Tək qadın və ya kişi, yaxud qadın və kişi tərəfindən birgə ifa olunur.
«Ceyranbala»	Ceyranın qədd-qamətini və hərəkətlərini təsvir edən mülayim rəqsdir. Həm kişilər, həm də qadınlar tərəfindən ifa olunur.
«Yallı»	Dəstə ilə ifa olunan rəqsdir. Rəqs dövrə boyu ifa edilir. İştirakçılar əllərini bir-birinin çiyinə qoyurlar.
«Cəngi»	Dəstə ilə ifa edilən cəngavərlik rəqsidir.

Musiqi dinləyək

YALLI

«Yallı» rəqsi Azərbaycanda çox geniş yayılmışdır. «Yallı» müxtəlif variantlarda mövcuddur. «Yallı»lar ayrılıqda kişilər, yaxud qadınlar tərəfindən və birgə şəkildə ifa olunurlar. Adətən, iki və ya üç «Yallı» rəqsi birləşdirilərək ifa olunur.

Xaraktercə fərqlənən və iki hissədən ibarət olan «Yallı» rəqləri də mövcuddur.

«Yallı» rəqsini ifa edən qrupun əvvəlində gedən şəxs *yallıbaşı* adlanır.

«Yallı» rəqsi

SUALLAR

1. Hansı kişi rəqlərini tanıyırsan?
2. Hansı qadın rəqlərini tanıyırsan?
3. Hansı kütləvi rəqləri tanıyırsan?
4. Hansı cəngavərlik rəqlərini tanıyırsan?
5. «Yallı» rəqsi necə ifa olunur?

TAPŞIRIQ

Hərbi vətənpərvərlik rəqləri haqqında fikir söylə.

5. AZƏRBAYCAN AŞIQ MUSIQISI

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin bir qolu da aşiq yaradıcılığıdır. Hələ dəhi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında aşiq sənəti və milli musiqi alətimiz olan saz haqqında məlumatlara rast gəlinir:

*Müğənni, sazını ələ alsana,
Xoşahəng nəğmədən bizə çalsana!
Dər pərdə dinləmək istəmirik biz,
Genişdir, yüksəkdir öz ahəngimiz.*

Əgər XII əsrdə yaşayıb-yaratmış Nizami Gəncəvi saz aləti və onu çalib-oxuyan insan haqqında yazırsa, onda belə çıxır ki, bu musiqi aləti hələ şairin yaşadığı dövrdən çox-çox əvvəllər mövcud olmuşdur.

Aşiq — «eşq» sözündən yaranmışdır. Çox güman ki, mənası incəsənətə vurğun olmaq deməkdir. Qədim dövrlərdə və orta əsrlərdə aşiq tipli müğənniləri «ozan», «varsaq», «dədə» adlandırırdılar.

Ozanlar haqqında məlumatlar qədim xalq dastanı «Dədə Qorqud»da verilir. On iki boydan ibarət olan «Dədə Qorqud»da hər boyun sonunda Dədə Qorqud qopuz çalib-oxuyur və xeyir-dua verib dastanı tamamlayır.

Mahnı öyrənək

YAŞA AZƏRBAYCAN

*Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Səməd Vurğunundur.*

Çox keçmişəm bu dağlardan,
Durnagözlü bulaqlardan,
Ayrılarımı könül candan?
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqərat:

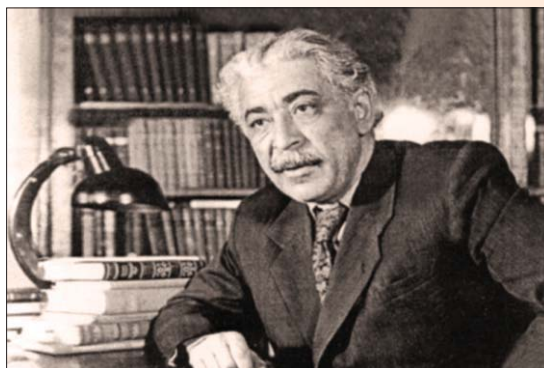
Yaşa, yaşa, Azərbaycan,
Ay anam, Azərbaycan.

El bilir ki, sən mənimsən,
Yurdum, yuvam məskənimdən.
Anam, doğma Vətənimdən,
Azərbaycan, Azərbaycan!

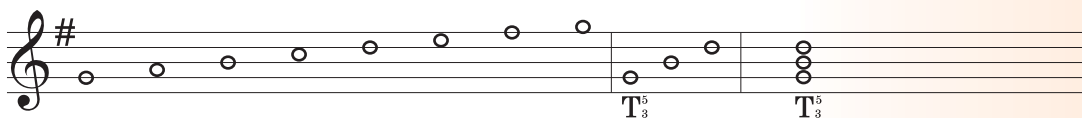
Nəqərat:

Dağlarının başı qardır,
Ağ örpəyin buludlardır.
Oğlun, qızın bəxtiyardır,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Səməd Vurğun

Sol majorda, 6/8 xanə ölçüsündə olan bu mahnı şəxarəterli səslənir.

Musiqi dinləyək

AŞIQSAYAĞI

Üzeyir Hacıbəyli Azərbaycanın musiqi tarixində ilk dəfə skripka, violonçel və fortepiano kimi Avropa alətlərindən ibarət olan üçlük üçün «Aşıqsayağı» adlı əsər yaratmışdır. Üçlüyə «trio» deyilir. Bəstəkar bu əsərdə aşiq musiqisi ritmlərindən məharətlə istifadə etmişdir. Milli musiqimizdə xanəndə, tar və kamançadan ibarət trio da mövcuddur.

SUALLAR

1. Aşıqlar hansı musiqi alətində ifa edirlər?
2. «Azərbaycan» mahnısının xarakteri necədir?
3. Trio nədir?

TAPŞIRIQ

Azərbaycan aşıqlarının geyimləri haqqında şifahi təqdimat hazırla.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Avropada trio — skripka, violonçel və fortepianodan ibarət musiqi üçlüyü

Azərbaycanda trio — xanəndə, tar və kamançadan ibarət musiqi üçlüyü

6. AZƏRBAYCAN AŞIQ MUSIQISI

Aşiq Ələsgər

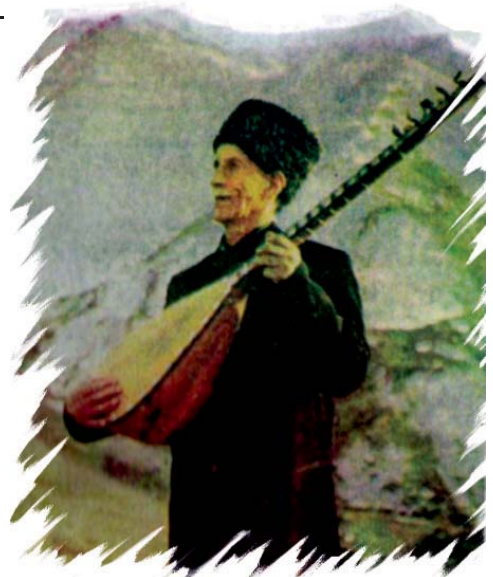
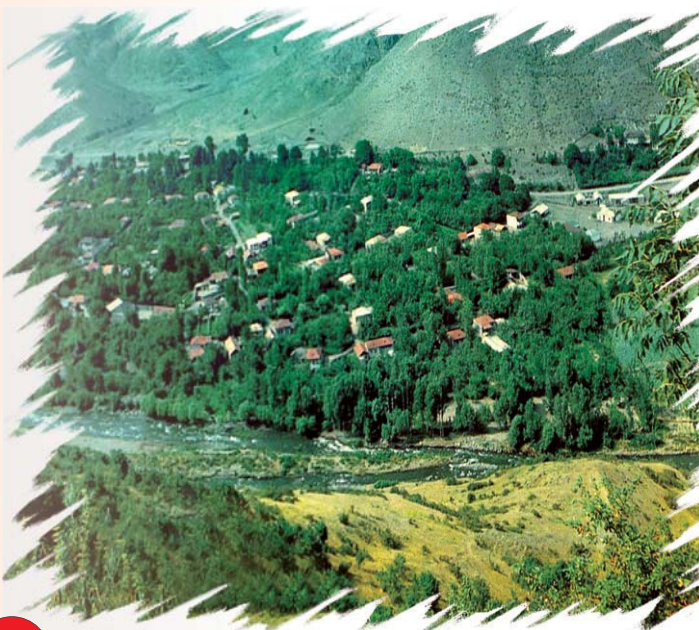
li operalar yazılmışdır. XX əsrin ikinci yarısında Gürcüstanda «Aşiq Qərib» dastanının motivləri əsasında eyniadlı bədii film çəkilmişdir. Bu filmin musiqisi Azərbaycan bəstəkarı Cavanşir Quliyevə məxsusdur.

Mahnı öyrənək

LAÇINI

(Azərbaycan aşiq mahnısı)

*Musiqisi aşiq Hüseyn Saraclının,
sözləri Səməd Vurğunundur.*

Aşiq Şəmşir

I

Namərd ilə dost olmayın, (2)
Bu dünyada, bu dünyada. (2)
Həqiqəti unutmayın, (2)
Bu dünyada, bu dünyada. (2)

II

Bağçalarda barın ola,
Alma, heyva, narın ola,
Bir vəfalı yarın ola, (2)
Bu dünyada, bu dünyada. (2)

«Laçını» aşiq mahnısı mi-major tonallığında, 3/4 xanə ölçüsündə, aramlı tempdə səslənir. Sözlərindən göründüyü kimi, mahnı dostluq, mərdlik, düzlük kimi insani keyfiyyətlərə həsr edilmişdir. «Laçını» aşiq mahnısı aşiq Hüseyn Saraclı tərəfindən yazılmışdır.

Aşıqları yaradıcılıq baxımından aşağıdakı ardıcılıqla sıralayırlar:

1	Yaradıcı aşiq	Şeir, dastan qoşan, mahnı yaradan, oxuyan, çalan, rəqs edən
2	İfaçı aşiq	Çalan, oxuyan və rəqs edən
3	Aşıq-şair	Saz çalıb-oxumağı və şeir qoşmağı bacaran

Bu keyfiyyətlərin hamısına malik olan aşığa isə **ustad aşiq** deyilir.

Musiqi dinləyək

QARA QARAYEVİN III SİMFONİYASINDAN BİR PARÇA

Böyük Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti, akademik Qara Qarayev «Yeddi gözəl», «İldırımlı yollarla» baletlərinin, «Vətən» operasının, «Qaskoniyalı gənc» operettasının, müxtəlif filmlərə bəstələnmiş musiqi əsərlərinin, fortepiano üçün əsərlərin, 3 simfoniyanın, o cümlədən uşaq mahnılarının müəllifidir. O, özünün III simfoniyasının 2-ci hissəsində aşiq musiqisi ritmlərindən istifadə edərək çox gözəl obraz yarada bilmişdir.

Qara Qarayev

MUSIQI LÜĞƏTİ

Dastan — şifahi xalq ədəbiyyatının epik janrları içərisində həcmcə ən böyük əsər

Saz — mizrabla çalınan qədim Azərbaycan simli xalq çalğı aləti

SUALLAR

1. Aşıqlar neçə cür olurlar?
2. Hansı aşıqları tanıyırsan?
3. Hansı bəstəkar öz simfoniyasında aşiq ritmlərindən istifadə etmişdir?
4. «Laçını» aşiq mahnısı haqqında nə deyə bilərsən?
5. Bəstəkar Cavanşir Quliyev hansı aşığa həsr olunmuş filmə musiqi yazmışdır?

TAPŞIRIQ

Ustad aşıqlar haqqında şifahi təqdimat hazırla.

7. AZƏRBAYCAN KLASSİK MUĞAMLARI

Muğam xalq arasında şifahi şəkildə yayılaraq nəsildən-nəslə keçərək bu günə kimi gələn improvizə xarakterli bir musiqi janrıdır. Muğamlar iki cür olur: muğam dəsgahları, zərbi-muğamlar.

Azərbaycanda mövcud olan yeddi əsas klassik muğam bunlardır: «Rast», «Şur», «Segah», «Bayatı-Şiraz», «Çahargah», «Şüştər», «Hümayun». Muğam dəsgahları çoxhissəli vokal-instrumental musiqi əsəridir. Muğam instrumental giriş olan dəraməddən və ya bərdəşdən, bir-biri ilə təzadlı improvizə xarakterli vokal-instrumental şöbələrdən, təsnif və rənglərdən təşkil olunur.

Təsnif — mahnı, rəng — rəqs xarakterli musiqi nümunələridir. Muğamı xanəndələr oxuyur, onları tar və kamançada musiqiçilər müşayiət edir. Muğam oxumaq üçün qəzəllərdən istifadə olunur.

Azərbaycan xalq çalğı alətlərində ifa edilən muğamlar instrumental muğamlar adlanır.

Musiqi dinləyək

«ŞUR» MUĞAMINDAN «HİCAZ» TƏSNİFİ

İmprovizə xarakterli muğamlar Nil çayından (Misir) Qanq çayına (Hindistan) qədər olan ərazidə müxtəlif adlar altında yayılmışdır.

Təqsim
(Misir)

Makam
(Ərəbistan,
Türkiyə)

Dəsgah
(İran)

Muğam
(Azərbaycan)

Mukam
(Türkmən,
uyğur)

Makom
(Özbəkistan)

Raqa
(Hindistan)

Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Rauf Hacıyevin «Azərbaycanım» mahnısının sözləri şair Ənvər Əlibəylinindir. Mülayim və şən tempdə, 2/4 xanə ölçüsündə, marşı xatırladan bu mahnı iki bənd və nəqəratdan ibarətdir. Mahnıda yarım, çərək, səkkizlik və onaltılıq notlardan istifadə edilmişdir. Birinci bənddə 1-ci və 2-ci misraların melodiyası eyni, 3-cü misranın melodiyası isə fərqlidir. Nəqəratdakı repriza işarəsi göstərir ki, onu iki dəfə oxumaq lazımdır. Mahnı «Rast» muğamı üstündə bəstələnmişdir və mi bemol major tonallığında yazılmışdır. Mahnının ilk ifaçısı dünya şöhrətli müğənni Rəşid Behbudov olmuşdur.

Rauf Hacıyev

Mahnı öyrənək

AZƏRBAYCANIM

*Musiqisi Rauf Hacıyevin,
sözləri Ənvər Əlibəylinindir.*

I

Özün kimi vüqarlıdır uca dağların,
Hüsünə bir yaraşıqdır yaşıl bağların,
Bizimlə bir başlamışdır gözəl çağların.

Nəqərat:

Yurdum-yuvam, məskənim-sən, Azərbaycanım,
Anam doğma vətənim-sən, Azərbaycanım. (2)

II

El bilir ki, tükənməyən sərvətin vardır,
Sinən üstü ağ pambıqlı gen tarlalardır,
Buruqların göy Xəzərdə qatar-qatardır.

Nəqərat:

SUALLAR

1. *Muğam nədir?*
2. *Dəsgah nədir?*
3. *Muğamlar neçə cür olur?*
4. *Xanəndə kimdir?*
5. *Qəzəl nədir?*
6. *Dəraməd nədir?*

TAPŞIRIQ

Muğamın əhatə dairəsi haqqında fikirlərini söylə.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Kamança — alt tərəfi diz üstünə qoyulub yayla çalınan, 4 simli Azərbaycan xalq musiqi aləti

Tar — mizrabla çalınan 11 simli Azərbaycan xalq musiqi aləti

Muğam — improvizə xarakterli, bir-biri ilə təzadlı olan şöbələrdən, təsnif və rənglərdən ibarət vokal-instrumental, yaxud instrumental Şərq musiqisi

Təsnif — dəsgah şöbələri arasında keçid üçün istifadə edilən sabit ölçülü nəغمə

Rəng — muğam şöbələri arasında səslənən rəqs xarakterli musiqi parçası

8-9. ZƏRBİ-MUĞAMLAR

Azərbaycanda geniş yayılmış şifahi ənənəyə əsaslanan professional musiqi nümunələrindən biri də «Zərbi-muğam» adlanan instrumental-vokal janrıdır. Əsas klassik muğamlarımızda zərb alətlərindən istifadə olunmadığı halda, zərbi-muğamlarımızın ifasında əsərin əvvəlindən sonuna kimi Azərbaycan xalq zərb alətləri fəal iştirak edir. «Heyratı», «Simayi-şəms», «Mənsuriyyə», «Arazbarı», «Mani», «Heydəri», «Ovşarı», «Qarabağ şikəstəsi», «Kəsməşikəstə» xalq arasında geniş yayılmış zərbi-muğamlardır.

Musiqi dinləyək

QARABAĞ ŞİKƏSTƏSİ

«Qarabağ şikəstəsi» Azərbaycanın əsrarəngiz təbiəti ilə seçilən guşələrindən biri olan Qarabağda yaranmışdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, tarixən güclü səsə malik məşhur xanəndələr məhz Qarabağda anadan olmuşlar. Onlardan Xan Şuşinski, Seyid Şuşinski, Cabbar Qaryağdıoğlunu və digərlərini göstərmək olar.

«Qarabağ şikəstəsi» onu ifa edən xanəndədən güclü və yüksək səsə malik olmağı tələb edir. Ona görə də bu zərbi-muğamı hər xanəndə oxuya bilmir. Majorda, təntənəli səslənən «Qarabağ şikəstəsi»nin xanə ölçüsü 2/4-dir. Azərbaycanın Xalq artisti, dünya şöhrətli bəstəkar Firəngiz Əlizadə özünün «Qarabağnamə» operasında «Qarabağ şikəstəsi»ndən olduğu kimi istifadə etmişdir.

Xan Şuşinski

AZƏRBAYCAN YAŞAYIR

*Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Rafiq Yusifoğlunundur.*

I

Hərəmiz bu Vətənin,
Parçası, zərrəsiyik.
Yağılara yurdumun,
Parçası, zərrəsi yük.

II

Necə ki, ruhumuz var,
Necə ki, dilimiz var.
Azərbaycan yaşayır,
Yurdumuz-elimiz var.

III

Nə zaman ki, birləşib,
Hissim, ruhum, bədənim.
Dünyanın özü boyda,
Bir dünyadır Vətənim.

Nəqərat:

Bu vətənin yolunda,
Birləşsin əllərimiz.
Sevinsin dağlarımız,
Sevinsin çöllərimiz.

Vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış «Azərbaycan yaşayır» mahnısı xarakter etibarı ilə təntənəli və mi major qammasında bəstələnmişdir. Major tonallığı, 4/4 xanə ölçüsü və təntənəli xarakteri mahnının marş tempində səslənməsinə səbəb olur. Birinci cümlə 4 xanə, 2 frazadan, ikinci cümlə də 4 xanə, 2 frazadan təşkil olunmuşdur. Mahnının melodiyasında onaltılıq, səkkizlik, çərək və bütöv notlardan istifadə edilmişdir. Mahnını öyrənməzdən əvvəl onu bütövlükdə dinləmək lazımdır. Sonra isə melodiyanı frazalara bölməklə, əvvəlcə notlarla, sonradan isə sözlərlə oxumaq məsləhət görülür. Mahnının bənd hissəsi metso forte (mf), nəqəratı isə forte (f) nüansları ilə ifa olunmalıdır. «Azərbaycan yaşayır» mahnısı kuplet quruluşuna malikdir. Yəni əvvəlcə bənd, sonra isə nəqərat səslənir. Uşaqlar, siz əvvəllər bir, iki, üçhissəli, rondo, variasiya quruluşlu musiqi əsərləri ilə tanış olmusunuz. Bu cür quruluşlu əsərlərə mahnı janrlarını da aid etmək olar. İndi isə gəlin «Azərbaycan yaşayır» mahnısını əvvəlcə notlarla, sonra isə sözləri ilə birlikdə oxuyaq. Oxu zamanı səsə gərginlik vermək və qışqırmaq olmaz.

SUALLAR

1. Zərbi-muğam nədir?
2. Muğam və zərbi-muğam arasındakı fərq nədən ibarətdir?
3. Zərbi-muğam oxuyan hansı xanəndələri tanıyırsan?
4. «Qarabağ şikəstəsi» harada yaranmışdır?
5. Xanəndə ilə müğənni arasında hansı fərq vardır?

MUSIQI LÜĞƏTİ

Xanəndə — muğam və zərbi-muğam ifa edən vokal musiqiçisi
Zərbi-muğam — şifahi ənənəyə əsaslanan, ritmlə ifa olunan instrumental-vokal janr

TAPŞIRIQ

Görkəmli muğam ifaçıları haqqında şifahi təqdimat hazırla.

MUĞAM USTALARI

Seyid Şuşinski

Xan Şuşinski

Arif Babayev

Nəzakət Teymurova

AŞIQLAR

Aşiq Kamandar

Aşiq Ədalət

RƏQQASƏLƏR

Əminə Dilbazi

Təranə Muradova

II BÖLMƏ

AZƏRBAYCAN və DÜNYA XALQLARININ MUSİQİSİ

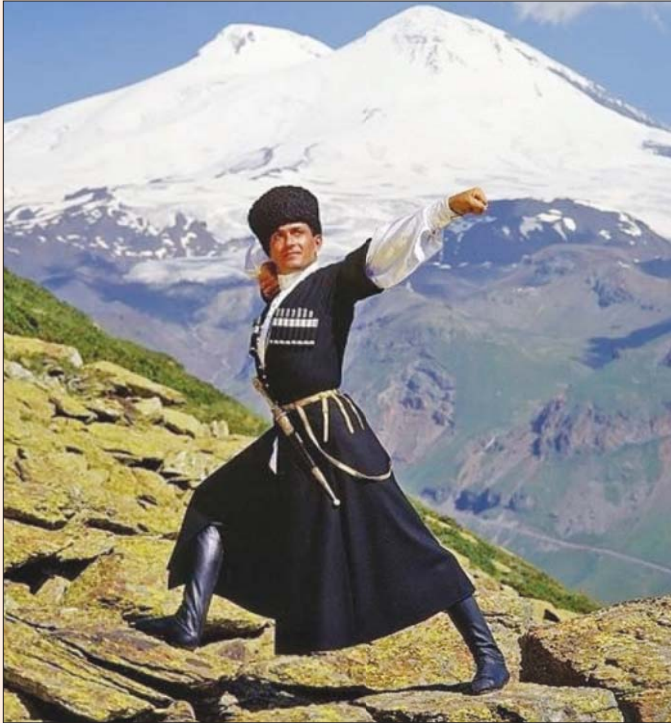

10. NİYAZININ «QAYTAĞI» SİMFONİK ƏSƏRİ VƏ «LƏZGİNKƏ» LƏZGİ XALQ RƏQSİ

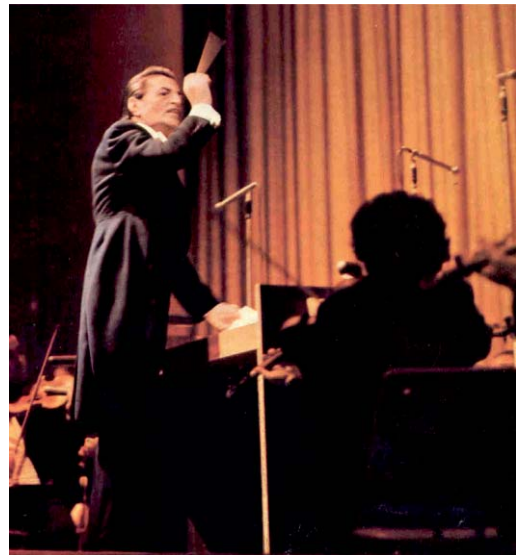

«Qaytağı» rəqsi

«Ləzginka» rəqsi

Xalq rəqsləri xalqın tarixini, onun milli xüsusiyyətlərini, həyat və məişətini özündə əks etdirir. Ləzgi xalq rəqsi olan «Ləzginka» da bu xalqın cəldliyini, cəsur-luğunu və qətiyyətini nümayiş et-dirir. Olduqca hərəkətli və oynaq rəqsdir. Bu rəqsi, adətən, kişilər ayaq üstə, qollarını səmada süzən qartal kimi geniş açaraq ifa edirlər. Qartal isə xalqın qüdrət, məğrurluq və cəsarət rəmzi hesab edilir. Azərbaycanda bu rəqsə «Ləzgihəngi» də deyirlər. «Ləzgin-ka» rəqsi ilə məşhur Azərbaycan dirijoru və bəstəkarı Niyazinin bö-yük simfonik orkestr üçün yazdığı «Qaytağı» simfonik əsərinin xa-rakterləri bir-birinə oxşardır. Hər iki musiqini dinləyəndə insanda xoş əhvali-ruhiyyə yaranır.

Niyazi simfonik orkestrlə

Musiqi dinləyək

SİMFONİK ORKESTR üçün «QAYTAĞI»

Musiqisi Niyazinindir.

Mahnı öyrənək

QALADA YATMIŞ İDİM

(Azərbaycan xalq mahnısı)

I

Qalada yatmış idim,
Top atdılar, oyanmadım,
Sazılən, söhbətilən oyatdılar. (2)

II

Çaldılar, oxudular,
Oynadılar, şad oldular,
Danışıb, söhbəti də uzatdılar. (2)

«Rast» Azərbaycan klassik muğamına əsaslanan «Qalada yatmış idim» xalq mahnısı do lya (yəni seksta) interval səsləri arasında oxunur. 6/8 xanə ölçüsündə və tez tempdə olması ona rəqs xarakteri verir. Bu mahnıda səkkizlik və çərək notlardan, cəmi bir yerdə isə onaltılıq notdan istifadə edilmişdir. Mahnı mi major tonallığında nota köçürülmüşdür.

MUSIQI LÜĞƏTİ

«Ləzginka» — 2/4 xanə ölçülü
qədim ləzgi xalq rəqsi
«Qaytağı» — 4/4 xanə ölçülü
qədim Azərbaycan rəqsi

SUALLAR

1. «Ləzginka» rəqsinin metrik ölçüsü neçədir?
2. «Ləzginka» rəqsi Azərbaycan dilində necə adlanır?
3. «Qaytağı» rəqsi hansı xalqa məxsusdur?
4. Niyazi kimdir?

TAPŞIRIQ

«Ləzginka» və Niyazin «Qaytağı» simfonik əsərinin bənzərliyi mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

11. AZƏRBAYCAN XALQ MUSIQISI RUS BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞINDA

Mixail Qlinka

Reynqold Qliyer

Melodik və rəngarəng Azərbaycan xalq musiqisi başqa xalqların bəstəkarlarını da maraqlandırır. Yurdu-
muzun təbiəti, gözəlliyi, mahnıları, rəqləri, adət və ənənələri bir vaxtlar rus şairləri Sergey Yesenini, Mixail Lermontovu, Aleksandr Puşkini valeh etmiş, onlar öz yaradıcılıqlarında bu heyranlığı əks etdirmişlər. Rus bəstəkarlarından Mixail Qlinka, Mixail İppolitov-İvanov, Reynqold Qliyer də Azərbaycan xalq mahnı və rəqlərindən öz əsərlərində istifadə etmişlər.

*Mixail
İppolitov-İvanov*

Mahnı öyrənək

AZƏRBAYCAN XALQ MAHNISI «NİNNİ»

«Ninni» çox qədim Azərbaycan xalq mahnısıdır. Bu mahnı beşik nəğməsi hesab olunur və «Segah» muğamı üstündə səslənir.

NİNNİ

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Könlümün bir gülüsən,
Könlümün bir gülüsən,
O gülün bülbülüsən,
Sinəmin sünbülüsən,
Səni, balam, sevərim.

Laylay dedim, yatasan,
Qızılgülə batasan.
Qızılgülün içində,
Şirin yuxu tapasan,
Laylay, balam, a laylay!

Bu mahnı xaraktercə sakitdir, 2/4 xanə ölçüsündə səslənir. Bütün analar öz balalarının beşiyi başında layla deyərkən bu mahnıdan istifadə edirlər.

Musiqi dinləyək

MİXAİL İPPOLİTOV-İVANOVUN «TÜRK FRAQMENTLƏRİ» SİMFONİK ƏSƏRİNİN BİRİNCİ HISSƏSİ

Bu simfonik fraqmentlər rus bəstəkarı Mixail İppolitov-İvanov tərəfindən keçən əsrin əvvəllərində yazılmış və tez bir zamanda şöhrət tapmışdır. Dinlədiyimiz fraqmentdə məhz Azərbaycan xalq mahnısı «Ninni»dən istifadə olunmuşdur. Bu iki nümunəni belə müqayisə etmək olar:

«Ninni» Azərbaycan xalq mahnısının xarakteri və ifa tərzı

1. Melodiya mülayim tərzdə səslənir.
2. Melodiya səslə fortepiano müşayiətində səslənir.

«Ninni» Azərbaycan xalq mahnısı qadın müğənninin ifasında səslənir, onu müşayiət edən ya xalq çalğı alətləri ansamblı, ya da fortepiano aləti ola bilər. «Ninni» Azərbaycan xalq mahnısını və «Türk fraqmentləri» əsərini birləşdirən onların melodiyaşının eyni olmasıdır.

«Türk fraqmentləri» simfonik əsərindən I hissənin xarakteri və ifa tərzı

1. Melodiya marş xarakterlidir.
2. Melodiya simfonik orkestrin ifasında səslənir.

«Türk fraqmentləri» əsərinin I hissəsində «Ninni» Azərbaycan xalq mahnısının melodiyaşından istifadə olunsa da, bu melodiya marş xarakterində və simfonik orkestr tərəfindən səsləndiyi üçün daha təntənəlidir.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Fraqment — musiqi nümunələrindən bir parça
«Ninni» — Azərbaycan beşik nəğməsi

SUALLAR

1. Hansı rus bəstəkarları Azərbaycan xalq musiqisi nümunələrindən istifadə etmişdir?
2. «Ninni» Azərbaycan xalq mahnısı haqqında nə deyə bilərsiniz?
3. Mixail İppolitov-İvanov «Türk fraqmentləri» simfonik əsərində hansı Azərbaycan xalq mahnısından istifadə etmişdir?

TAPŞIRIQ

«Ninni» Azərbaycanın xalq mahnısı haqqında şifahi təqdimat hazırla.

12. AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞINDA ƏRƏB XALQ MUSIQISI

Elmira Nəzirova

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirovla məşhur pianoçu-bəstəkar Elmira Nəzirova ərəb xalq mahnı və rəqslərindən istifadə edərək fortepiano və simfonik orkestr üçün «Konsert» yazmışlar. Konsert hər hansı bir solo musiqi aləti və simfonik orkestr üçün yazılmış 1-3 hissəli mürəkkəb quruluşlu əsərə deyilir. «Konsert» simfonik orkestr əvəzinə digər professional orkestrlərdən birinin, məsələn, Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestrinin ifasında səslənə bilər.

Fikrət Əmirov

Musiqi dinləyək

F.ƏMİROV VƏ E.NƏZİROVA. «ƏRƏB MÖVZUSUNDA FORTEPIANO VƏ SİMFONİK ORKESTR ÜÇÜN KONSERT»dən BİR PARÇA

«Ərəb mövzusunda fortepiano və simfonik orkestr üçün konsert»də müəlliflər qədim ərəb xalq mahnılarından və rəqslərindən istifadə ediblər. Musiqini dinlədikcə Misirdəki qədim ehramlar, qumlu səhra boyunca hərəkət edən dəvə karvanı insanın gözü qarşısında canlanır. Bu əsəri yaratmaq üçün hər iki bəstəkar bir neçə dəfə Misirdə və digər ərəb ölkələrində olmuş və buradakı xalq musiqi nümunələrini dinləyib nota köçürmüşlər. Sonradan bu əsər Bakıda, Moskvada, Qahirədə, eyni zamanda bir sıra Avropa ölkələrində və Amerikada səslənmişdir.

Simfonik muğam janrının yaradıcısı Fikrət Əmirov və bəstəkar Elmira Nəzirova bu əsəri yazmaqla sübut etdilər ki, xalqımızın musiqisi ilə digər xalqların musiqisi arasında keçilməz sərhədlər yoxdur.

Mahnı oxuyaq

BƏNÖVŞƏ

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Not yazısı Fikrət Əmirovundur.

I
Dağlara gün düşübdür, (2)
Açıl, bənövşəm, açıl. (2)
Bağlara gün düşübdür, (2)
Açıl, bənövşəm, açıl. (2)

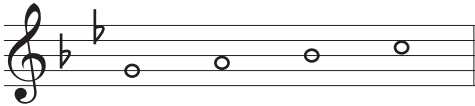
II
Dağlara çökdü duman, (2)
Gizlən, bənövşəm, gizlən. (2)
Bağlara çökdü duman, (2)
Gizlən, bənövşəm, gizlən. (2)

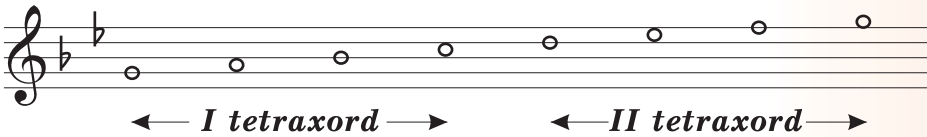
III
Dağlara əsdi külək, (2)
Dikəl, bənövşəm, dikəl. (2)
Bağlara əsdi külək, (2)
Dikəl, bənövşəm, dikəl. (2)

IV
Dağlara qar yağıbdir, (2)
Yığıl, bənövşəm, yığıl. (2)
Bağlara qar yağıbdir, (2)
Yığıl, bənövşəm, yığıl. (2)

«Bənövşə» mahnısının səs sırası belədir:

Sol minor qammasının səs sırası belədir:

Göründüyü kimi, «Bənövşə» mahnısının səs sırasındakı 4 not sol minor qammasının birinci 4 səsinə uyğundur. Qammanın birinci dörd səsinə I tetraxord və ikinci dörd səsinə II tetraxord deyilir.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Konsert — solo musiqi aləti və orkestr üçün yazılmış mürəkkəb quruluşlu əsər

Tetraxord — dörd səsdən ibarət səs düzümü

SUALLAR

1. «Ərəb mövzusunda konsert»in müəllifləri kimdir?
2. Fikrət Əmirov və Elmira Nəzirova hansı xalqın musiqisindən istifadə edərək konsert yazmışlar?
3. Qammanın hansı səslərinə I, hansına isə II tetraxord deyilir?
4. Tetraxordda neçə səs olur?

TAPŞIRIQ

Fikrət Əmirov haqqında şifahi təqdimat hazırla.

13. AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARININ YARADICILIĞINDA ORTA ASIYA SƏHRALARININ TƏSVİRİ

Soltan Hacıbəyov

Bir sıra xalqların bəstəkarlarının yaradıcılığında Azərbaycan xalq musiqi nümunələrindən istifadə edildiyi kimi Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında da digər xalqların musiqisi, onların həyat tərzı, o ölkələrin xarakterik xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır.

Belə bəstəkarlardan biri də görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Soltan Hacıbəyovdur.

Musiqi dinləyək

«KARVAN» SİMFONİK LÖVHƏSİ

1940-cı ildə Soltan Hacıbəyov Türkmənistan Dövlət Opera və Balet Teatrından «Kəminə və qazı» adlı opera üçün sifariş alır. Bəstəkar bu əsər üzərində işləsə də, onu başa çatdırı bilmir.

Bu opera üçün yazılan musiqi parçalarından biri də Orta Asiya səhralarını təsvir edən «Karvan» musiqisi idi. Beləliklə, həmin musiqi əsasında 1945-ci ildə S.Hacıbəyov «Karvan» simfonik lövhəsini yaradır, 1952-ci ildə isə onu yenidən işləyir. Proqramlı musiqi hesab olunan bu simfonik əsərdə sonu görünməyən səhra və burada hərəkət edən, getdikcə uzaqlaşan bir dəvə karvanı insanın gözü önündə canlanır.

Bəstəkar zərb alətlərindən, nəfəs alətlərindən, simli alətlər qrupundan istifadə edərək musiqi dili və musiqi ifadə vasitələri ilə hərəkət edən dəvə karvanını böyük məharətlə təsvir edə bilmişdir.

Bəstəkarın karvanın hərəkətini xatırladan ritmin üstündə fleyta alətində zil registrdə «Şur» muğamından «Hicaz» şöbəsi intonasiyalarından istifadə etməsi bu əsərin təsir gücünü daha da artırır.

Mahnı öyrənək

ŞƏFƏQ SÖKÜLƏRKƏN

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Not yazısı Üzeyir Hacıbəylinindir.

Solo: Şəfəq sökülərkən xoruzlar banlar,
Sis-dumanlı dərə, bayır, ormanlar.
Sürüsünü yayar dağa çobanlar,
Təbiətin zövqünü onlar anlar.

Nəqərat:

Xor: Bu yerlərin aslanıdır çobanlar,
Həm izzəti, həm şanıdır çobanlar.

Solo: Gözəl olur bu yerlərin səhəri,
Dağ başından doğar altunsaç pəri.
Çəmənlərin qırmızıdon dilbəri,
Şəfəqilə boyar, bəzər hər yeri.

Nəqərat:

Xor:

Marş templi, təntənəli, 2/4 xanə ölçülü, «Rast» klassik Azərbaycan muğamına əsaslanan bu xalq mahnısı çobanların əməyinə həsr olunmuşdur.

Mahnı bənd və nəqəratdan ibarətdir. Bənd solo, nəqərat isə xor şəklində ifa olunur. Bu mahnını dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli nota köçürmüş və onun melodiyasına fortepiano müşayiəti yazmışdır.

Üzeyir Hacıbəyli bu mahnıdan əlavə «Ninni», «Beşik başında», «Tutu nənəm», «İş başına», «Səhər-səhər yaz çağı», «Zəhmətin işığı» və başqa xalq mahnılarımızı da nota almışdır. Üzeyir Hacıbəyli, eyni zamanda xalq musiqi nümunələrindən yaratdığı operettalarda, operalarında, simfonik və fortepiano üçün əsərlərində də geniş istifadə etmişdir. Bəstəkarın «O olmasın, bu olsun» operettasında «Uzundərə» və «Darçını» Azərbaycan xalq rəqslərindən, «Leyli və Məcnun» və digər operalarında klassik Azərbaycan muğamlarından böyük məharətlə istifadə olunmuşdur.

SUALLAR

1. «Karvan» simfonik lövhəsinin müəllifi kimdir?
2. «Karvan» simfonik lövhəsi haqqında nə deyə bilərsiniz? Onun məzmununu necə başa düşürsən?
3. «Karvan» simfonik lövhəsini proqramlı adlandırmaq olarmı?
4. «Şəfəq sökülərkən» Azərbaycan xalq mahnısını kim nota köçürüb?

TAPŞIRIQ

«Karvan» simfonik lövhəsi haqqında şifahi təqdimat hazırla.

MUSİQİ LÜĞƏTİ

Simfonik lövhə — bir obrazın simfonik orkestr üçün yazılmış əsərdəki təsviri

Altunsaç pəri — günəş

Maestoso — təntənəli

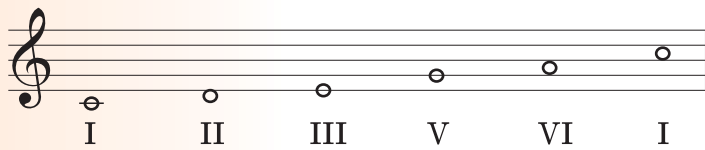
14. AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARI VƏ ÇİN LADI (PENTATONİKA)

Böyük Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti, dövlət mükafatları laureatı, akademik Qara Əbülfəs oğlu Qarayev öz yaradıcılığında Azərbaycan xalq musiqisi ilə bərabər, müxtəlif dünya xalqlarının xalq musiqisi nümunələrindən istifadə edərək gözəl sənət əsərləri yaratmışdır. Məsələn, məşhur ispan yazıçısı Migel de Servantesin «Don Kixot» romanı əsasında çəkilən eyniadlı filmə musiqi yazarkən bəstəkar ispan musiqisi intonasiyalarından məharətlə istifadə etmişdir. «İldırımlı yollarla» baletində isə bəstəkar Afrika qitəsində geniş yayılmış zənci musiqisi intonasiyalarına müraciət etmişdir. Bəstəkar ilk baleti olan «Yeddi gözəl»də yeddi xalqın gözəl qızlarının portretini onların xalq musiqi intonasiyalarından istifadə edərək yarada bilmişdir. Bu portretlərdən biri də «Çin gözəli»nin portretidir. Bu portreti yaratmaq üçün Qara Qarayev «Çin ladı» adlanan səs sırasından istifadə etmişdir. Major ladında «Çin ladı» belə qurulur:

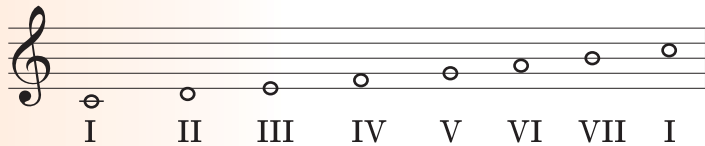

Musiqi savadı

ÇİN LADI (MAJORDA)

Onu major ladı ilə müqayisə edək:

Qara Qarayev

Göründüyü kimi, major ladında olan IV və VII pillələr götürüldükdə 5 pillədən ibarət «Çin ladı» yaranır.

Pentatonika sözü penta — «beş» və ton — «səs» sözlərinin birləşməsindən yaranıb. Çin, Yaponiya, Vyetnam, Koreya kimi Şərqi Asiya ölkələrinin və digər xalqların musiqisi məhz «Çin ladı»na əsaslanıb.

Musiqi dinləyək

QARA QARAYEVİN «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN «ÇİN GÖZƏLİ»nin RƏQSİ

Mahnı öyrənək

MƏKTƏBLİLƏRİN SÜLH HAQQINDA MAHNISI

I

Ana yurdun qucağında,
Boy atırıq azad, şən.
Bəslər bizi, səslər bizi,
Xoş günlərə bu Vətən.

Musiqisi Qara Qarayevin,
sözləri Zeynal Cabbarzadəninindir.

Nəqərat:

Qoy mahnımız hər tərəfi,
Ağız-ağız dolasın!
Qoy səsimiz keçilməyən,
Meşə keçsin, dağ aşsın.

II

Hərbi qızıışdıranlar,
Olmuş sülhün düşmanı.
Tökmək istər, sökmək istər,
Bombalarla dünyanı.

Nəqərat:

III

Yurdumuza biz arxayıq,
Qorxumuz yox davadan.
Sülh var olsun, bahar olsun,
Yer üzündə hər zaman!

Nəqərat:

Mahnı lya major qammasında «Rast» muğamı intonasiyaları üzərində, 2/4 xanə ölçüsündə və marş tempində səslənir.

SUALLAR

1. Qara Qarayev hansı xalqların musiqi intonasiyalarından istifadə etmişdir?
2. Qara Qarayevin hansı əsərlərini tanıyırsan?
3. «Çin ladı» major və minorda necə qurulur?
4. Pentatonika nə deməkdir?
5. «Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı» haqqında nə deyə bilərsiniz?

TAPŞIRIQ

Major, minor və çin ladı arasında bənzərlik haqqında fikirlərini söylə.

MUSIQİ LÜĞƏTİ

Çin ladı (pentatonika) — beş pillədən ibarət lad

Çin ladı (major) — major ladında IV və VII pillələr iştirak etmir

Çin ladı (minor) — minor ladında II və VI pillələr iştirak etmir

Lya major — üç diyezli qamma

15-16. 6/8 METRİK ÖLÇÜSÜ VƏ ŞƏRQ MUSIQISI

Azərbaycan xalq mahnılarının və rəqslərinin əksəriyyətinin xanə ölçüsü 6/8-dır. Yeni bir xanədə 6 səkkizlik not yerləşir.

Bu cür ritmlər Azərbaycan xalq musiqisində çox geniş yayıldığı kimi özbək, tacik, türkmən musiqisində də öz əksini tapmışdır. Azərbaycanın digər xanə ölçüsündə (2/4) olan «Yallı»ya oxşar rəqslərə özbək xalq rəqsi musiqisində də rast gəlinir. Məsələn, Özbəkistanda «Yalla» adlı kütləvi rəqs vardır və onun ifa tərzini bizim «Yallı» rəqsinə oxşayır.

Mahnı öyrənək

YENİ İL

*Musiqisi Musa Mirzəyevin,
sözləri Hikmət Ziyanıdır.*

I

Süd kimi ağ qar ilə,
Çoxlu-çoxlu bar ilə,
Qış ilə, bahar ilə,
Yeni il gəldi,
Yeni il gəldi.
Neçə nübar ilə,
Yeni il gəldi.

II

Dekabrın son günü
Bizə tutub üzünü,
Dedi ürək sözünü:
— Yeni il gəldi,
Yeni il gəldi.
Görürük özünü,
Yeni il gəldi.

III

Bəzənmişdir yolkalar,
Onların da sözü var:
— Bilsin ellər, obalar,
Yeni il gəlir,
Yeni il gəlir.
Sevinir uşaqlar,
Yeni il gəlir.

IV

Sevinclə gülə-gülə,
Aydın səhərlər ilə,
Yeni zəfərlər ilə,
Yeni il gəldi,
Yeni il gəldi.
Hər obaya, elə,
Yeni il gəldi.

Bu mahnı 6/8 xanə ölçüsündədir və fa major tonallığında səslənir.

Mahnı dinləyək

BİR QUŞ DÜŞDÜ HAVADAN

İşləyəni Üzeyir Hacıbəylidir.

Bir quş düşdü havadan,
Qondu sinəmin üstə.
Verdi salam anadan,
Ağzında kağız üstə.

Dedim, quşum, di uç get,
Məndən ona salam et.
Oynamağa yoxdur vaxt,
Dərslərimdir çox-çox sərt.

«Bir quş düşdü havadan» mahnısının musiqisini və sözlərini Üzeyir Hacıbəyli keçən əsrin 20-ci illərində yazmışdır. Göründüyü kimi, bəstəkar təkcə operettalar, operalar, simfonik əsərlər, romanslar deyil, eyni zamanda uşaq mahnıları da yaratmışdır. Bəstəkarın «Yetim quzu» adlı mahnısının xanə ölçüsü 6/8-dır və şən rəqsi xatırladır.

III BÖLMƏ

**DÜNYA
XALQLARININ
MUSİQİSİ ARASINDA
KEÇİLMƏZ SƏRHƏDLƏR
YOXDUR**

17. İOHANN SEBASTYAN BAX VƏ AZƏRBAYCAN MUĞAMI «BAYATI-ŞİRAZ»

Dahi alman bəstəkarı İohann Sebastyan Bax bir çox xalqların musiqi intonasiyalarından məharətlə istifadə edərək gözəl sənət nümunələri yaratmışdır. Bu əsərlərdən biri də orqan musiqi aləti üçün yazılmış «Re minor Tokkata və Fuqa» əsəridir.

Tokkata — italyan sözü olub «toxunmaq», «əl dəymək» deməkdir. Bu, böyük çalğı məharəti tələb edən musiqi janrıdır.

Fuqa — latın sözü olub «yüyürmək» deməkdir. Bu, ciddi qanunlara əsaslanan çoxsəsli musiqi janrıdır. Fuqa janrında da musiqi ifa etmək musiqiçidən böyük məharət tələb edir. Dahi bəstəkar «Re minor Tokkata və Fuqa» əsərində klassik Azərbaycan muğamı «Bayatı-Şiraz»ın intonasiyalarından mə-

*İohann
Sebastyan Bax*

harətlə istifadə etmişdir.

Bəs İohann Sebastyan Bax bizim «Bayatı-Şiraz» muğamını harada eşitmişdi? Axı o, ömrü boyu Almaniya kənarı çıxmamışdı?

Belə güman edilir ki, indi olduğu kimi, o vaxtlar da müxtəlif ölkələr arasında ticarət əlaqələri olub. Ola bilsin ki, Almaniya gedən tacirlərdən hansısa «Bayatı-Şiraz» muğamını oxuyarkən İohann Sebastyan Bax da onu eşitmişdir.

Deməli, dünya xalqlarının musiqisi arasında keçilməz sərhədlər yoxdur.

Musiqi üçlüyü

Musiqi dinləyək

«BAYATI-ŞİRAZ» MUĞAMININ «BƏRDAŞT» ŞÖBƏSİ VƏ İOHANN SEBASTYAN BAXIN «RE MINOR TOKKATA VƏ FUQA»sından BİR PARÇA

«Bərdaşt» «Bayatı-Şiraz» muğamının əvvəlində səslənən ritmik instrumental müqəddimədir. Bərdaşt ifa ediləcək muğamın əhvali-ruhiyyəsini əvvəlcədən dinləyicilərə çatdırır. «Bayatı-Şiraz» muğamının «Bərdaşt» şöbəsinin melodiyası, əsasən, onaltılıq, səkkizlik, çərək və yarım notlardan ibarətdir. Burada səkkizlik yanında artıq yaxşı tanıdığımız nöqtə pauzası və volta işarələri də vardır.

Orqan musiqi aləti

Mahnı öyrənək

BULAQ

*Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.*

I

Durnagözlü sərin bulaq,
Məskənindir zümrüd yaylaq.
Maral içir, ay aman, sularından,
Kölgə salır, ay bulaq, sənə qovaq.

Nəqərat:

Sərin bulaq, sərin bulaq,
Gələcəyəm sənə qonaq.

II

Dağ düşündə durulursan,
Qayalardan burulursan.
Şırıldayıb axan zaman,
Elə bil ki, parlaq nursan.

Nəqərat:

III

Şərbətisən hər yaylağın,
Yayda olur çox yığnağın.
Ellər gəlir görüşünə,
Əskik olmur heç qonağın.

Nəqərat:

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti, gözəl lirik mahnılar müəllifi Səid Rüstəmov 1907-ci ildə qədim Azərbaycan torpağı olan İrəvan şəhərində anadan olmuşdur. 1924-cü ildə Bakı Pedaqoji seminariyasına, sonra isə Pedaqoji İnstituta daxil olmuş və 1932-ci ildə oranı bitirmişdir. Səid Rüstəmovun bir bəstəkar kimi yetişməsində dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin böyük əməyi olmuşdur. Onun yaradıcılığında mahnı janrı əsas yer tutur. «Sürəyya», «Neftçi qız», «Sumqayıt», «Mən sülhə səs verirəm» mahnılarına görə Səid Rüstəmov 1957-ci ildə «Dövlət mükafatı laureatı» adına layiq görülmüşdür. Bəstəkar, eyni zamanda «Beş manatlıq gəlin», «Durna», «Rəisin arvadı» kimi musiqili komediyaların da müəllifidir.

SUALLAR

1. «Bayatı-Şiraz» nədir?
2. İohann Sebastyan Bax hansı xalqın bəstəkarıdır və neçənci əsrdə yaşamışdır?
3. İohann Sebastyan Baxın «Re minor Tokkata və fuqa» əsərində hansı Azərbaycan klassik muğamının intonasiyaları səslənir?
4. «Bərdaşt» nədir və muğamların hansı hissəsində səslənir?
5. «Bulaq» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ

«İohann Sebastyan Bax və «Bayatı Şiraz» muğamı» mövzusunda esse yaz.

MUSIQI LÜÇƏTİ

«Bayatı-Şiraz» — klassik Azərbaycan muğamı

Orqan — içərisinə körüklərlə hava doldurulan borular sistemindən ibarət olan klavişli musiqi aləti, ərğənün

18. RUS BƏSTƏKARI DMİTRİ BORİSOVİÇ KABALEVSKİ VƏ YAPON XALQ MAHNISI

XX əsrin görkəmli bəstəkarı, akademik, professor Dmitri Borisoviç Kabalevski bir çox opera, simfoniya, müxtəlif musiqi alətləri üçün konsertlərin, oratoriya, rekviyem, kantata və kino musiqilərinin müəllifidir. Bu musiqi janrlarından başqa bəstəkar, eyni zamanda uşaqları da yaddan çıxarmamış və onlar üçün gözəl mahnılar yazmışdır.

Bəstəkarın rus şairi Anatoli Prişeltsin sözlərinə yazdığı «Bizim diyar» mahnısını təkcə Rusiyada deyil, bütün dünyada, o cümlədən Azərbaycanda da uşaqlar sevə-sevə oxuyurlar. Gözəl bəstəkarımız Qənbər Hüseynlinin «Cücələrim» mahnısı bütün dünya xalqlarının dilinin əzbəri olduğu kimi, Dmitri Kabalevskinin sadə, vals templi «Bizim diyar» mahnısının melodiyası da dünya xalqlarının uşaqlarının sevimli melodiyasına çevrilmişdir.

Dmitri Borisoviç Kabalevski

Mahnı öyrənək

BİZİM DİYAR

*Musiqisi Dmitri Kabalevskinin,
sözləri Anatoli Prişeltsin,
tərcüməsi Əjdər Ağayevindir.*

Çinarlar qatar-qatardır,
Torpağında, ey Vətən.
Ürəklərin sevincisən,
Harda var belə məskən?! (2)

Nəqərat:

Dəniz bir yan, bir yan dağdır,
Çoxludur meşələrin...
Günəşlidir səhərin. (2)

Şəfəqdənmi don geyinib,
Hər tərəf, hara baxsan.
Yamyayılsan, gül-çiçəksən,
Bəzənmisən al-əlvan. (2)

Nəqərat:

Bahardan da baharlısan,
Hər gün çiçəklənirsən.
Yaşayırıq, yaradırıq,
Səndə, ey ana Vətən! (2)

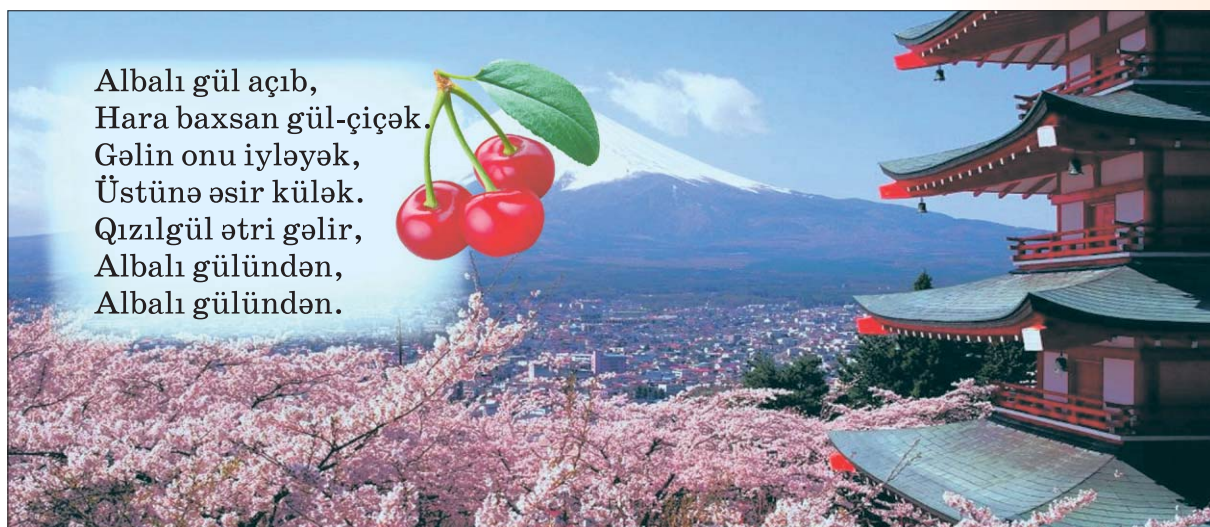
Mahnını notla və sözlərlə oxuyaq

Dmitri Kabalevski öz yaradıcılığında yapon xalq mahnısı «Albalı»dan istifadə edərək fortepiano musiqi aləti üçün «Variasiyalar» yaratmışdır. Bu əsər «Yapon xalq mahnısı mövzusunda variasiyalar» adlanır.

ALBALI

(Yapon xalq mahnısı)

Rus dilindən tərcüməsi Vladimir Qafarovundur.

Albalı gül açıb,
Hara baxsan gül-çiçək.
Gəlin onu iyləyək,
Üstünə əsir külək.
Qızılgül ətri gəlir,
Albalı gülündən,
Albalı gülündən.

Musiqi dinləyək

YAPON XALQ MAHNISI MÖVZUSUNDA VARIASIYALAR

Musiqisi Dmitri Kabalevskinindir.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Variasiya — bir musiqi mövzusu əsasında variantlı şəkildə yazılmış silsilə musiqi əsəri

Fortepiano — zərbli-dilli, simli musiqi aləti

Pianino, royal — fortepiano musiqi alətinin növləri

SUALLAR

1. *Dmitri Kabalevski kimdir?*
2. *Dmitri Kabalevskinin hansı əsərlərini tanıyırsan?*
3. *«Bizim diyar» mahnısının müəllifləri kimdir?*
4. *«Bizim diyar» mahnısı haqqında daha nə bilirsən?*

TAPŞIRIQ

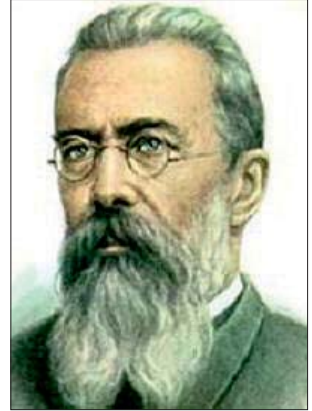
Dmitri Kabalevski və Yapon musiqisi haqqında şifahi təqdimat hazırla.

19. RUS BƏSTƏKARI NİKOLAY ANDREYEVİÇ RİMSKİ-KORSAKOV VƏ ŞƏRQ MUSIQISI

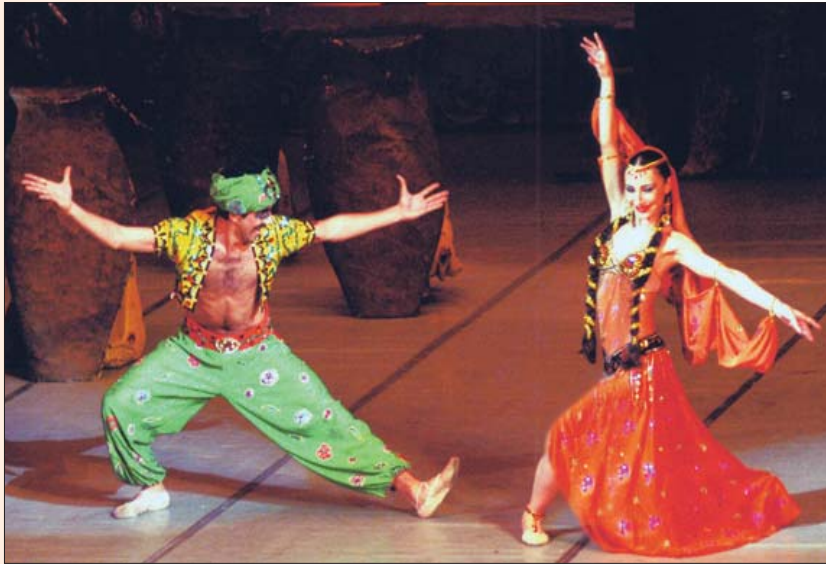
Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakov Rusiya və dünya musiqi mədəniyyətində görkəmli yer tutan bəstəkarlardan biridir. O, qırxillik yaradıcılıq dövründə çoxsaylı operalar və simfonik əsərlər yaratmışdır. Buraya 15 opera, 3 simfoniya, «Şəhrizad» və «İspan kapriççiosu», 80 romans, 3 kantata, xor əsərləri, kamera-instrumental ansamblı və fortepiانو üçün gözəl nümunələr daxildir.

Bəstəkar musiqi ifadə vasitələri ilə gözəl obrazlar yarada bilirdi. Məsələn, «Sadko» operasında dəniz-okean obrazı, «Şəhrizad» simfonik süitasında quşların cəh-cəhini, dalğaların gücünü, yarpaqların xışıltısını böyük məharətlə, musiqi dili vasitəsilə çox gözəl yarada bilmişdir. Bəstəkar bir sıra əsərlərində Şərqi musiqi motivlərindən, intonasiyalarından çox məharətlə istifadə edərək bütün dünyada tanınmış incəsənət əsərləri yaratmışdır. Bunlardan biri də «Şəhrizad» simfonik süitasıdır.

*Nikolay Andreyevich
Rimski-Korsakov*

«ŞƏHRİZAD» SİMFONİK SÜİTASI

Bəstəkarın 1888-ci ildə yazdığı «Şəhrizad» simfonik süitası «Min bir gecə» ərəb nağılları motivlərinə əsaslanmışdır. 4 hissədən ibarət bu süitanı dinləyən insanın gözü qarşısında mavi dəniz, parlaq günəş, böyük Şərqi şəhəri olan Bağdadın obrazı canlanır. Hissələr arasında gözəl Şəhrizadın Sultan Şəhriyara söylədiyi nağılqabağı musiqi mövzusu səslənir.

Süita «Dəniz və Sindibadın gəmisi», «Şahzadə Qələndərin hekayəti», «Şahzadə və Şahzadə qız», «Bağdadda bayram» adlı dörd hissədən ibarətdir.

Musiqi dinləyək

NİKOLAY RİMSKİ-KORSAKOVUN «ŞƏHRİZAD» ƏSƏRİNDƏN I HİSSƏ

Hər bir xalqın müxtəlif janrlı musiqi nümunələri — xalq mahnıları, rəqləri və digər janrlı musiqi əsərləri vardır.

Azərbaycan xalqının da çox qədim zamanlardan yaratdığı və dildən-dilə düşərək bu günə kimi gəlib bizə çatan mahnıları, rəqləri vardır. XX əsrdən başlayaraq bəstəkarlar bu mahnıları nota almış və gələcək nəsil üçün saxlamışlar. Belə mahnılardan biri də «Sarıbülbül» adlanır.

Mahnı öyrənək

SARIBÜLBÜL

(Azərbaycan xalq mahnısı)

I

Vətən bağı al-əlvandır,
Yox içində xarı, bülbül.
Ömür sürməli dövrəndir,
Səsin gəlsin barı, bülbül.

II

Oxu, quşlar dilə gəlsin,
Xoş nəfəsin zilə gəlsin.
Bahar gülə-gülə gəlsin,
Mən çalanda tarı, bülbül.

Qədir Rüstəmov

«Sarıbülbül» mahnısı 3/4 xanə ölçüsündədir. Mahnıda onaltılıq, səkkizlik və çərək notlardan istifadə olunur. Burada mahnı aramla ifa olunmalıdır. Bu mahnı «Segah» Azərbaycan klassik muğamı intonasiyaları əsasında yaradılmışdır.

«Sarıbülbül» Azərbaycan xalq mahnısının ən gözəl ifaçılarından biri də Xalq artisti, xalqımızın sevimli xanəndəsi Qədir Rüstəmov olmuşdur.

Süita — məzmunca əlaqəli, bir neçə təzadlı hissədən ibarət musiqi janrı

MUSIQI LÜĞƏTİ

SUALLAR

1. *Nikolay Rimski-Korsakov kimdir?*
2. *«Şəhrizad» simfonik süitasının müəllifi kimdir?*
3. *«Şəhrizad» simfonik süitası neçə hissədən ibarətdir?*
4. *«Sarıbülbül» mahnısı hansı xalqə məxsusdur?*

TAPŞIRIQ

Qədir Rüstəmovun oxuduğu «Sarıbülbül» Azərbaycan xalq musiqisi haqqında fikir söylə.

20. MİXAİL QLİNKİ VƏ İSPAN MUSİQİSİ

«Ruslan və Lyudmila» və «İvan Susanin» kimi iki möhtəşəm operanın müəllifi olan böyük rus bəstəkarı, professional rus operasının banisi Mixail Qlinka həm də gözəl simfonik əsərlərin müəllifidir. Bəstəkarın başqa xalqların mahnı və rəqsləri əsasında yazılmış «Araqon xotası» və «Madriddə gecə» simfonik musiqi nümunələri musiqi sənətinin əvəzolunmaz inciləridir.

«Araqon xotası» 1845-ci ildə İspaniyanın paytaxtı olan Madrid şəhərində, «Madriddə gecə» uvertürası isə 1851-ci ildə, bəstəkar artıq öz vətəninə qayıtdıqdan sonra yazılmışdır.

Araqon İspaniyada bir vilayətin adıdır. «Xota» isə «Yallı» və «Halay» kimi kütləvi ispan rəqsidir.

Bu rəqs 3/4 xanə ölçülü olub, daima
| d ♩ | d ♩ | və s. metrik ölçüdə səslənir.

Şən və oynaq xarakterli «Araqon xotası» uvertürasında bəstəkar zəngin kütləvi ispan xalq rəqslərindən istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək

MİXAİL QLİNKİ. «ARAQON XOTASI» UVERTÜRASINDAN BİR PARÇA

TORAĞAY

Torağay çöl quşudur. Mixail Qlinka bu mahnıda çox gözəl və məlahətli bir melodiya yaratmışdır.

Ümumiyyətlə, təbiətə, quşlara, heyvanlara həsr olunmuş mahnılara həm Azərbaycan, həm də başqa xalqların musiqi nümunələrində rast gəlinir. Bu cür mahnılara xalq musiqisində olduğu kimi, eyni zamanda bəstəkar yaradıcılığında da təsadüf edilir.

«Torağay» mahnısının fortepiano müşayiətində Rusiyanın ucsuz-bucaqsız təbiəti göz önündə canlanır. Musiqi ifadə vasitələrindən istifadə etməklə, bəstəkar melodiya və onun müşayiəti arasında bir növ dialoq yaradır və onlar bir-birini gözəl tamamlayır.

Mahnı öyrənək

QAÇAQ NƏBİ

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Bozat, səni sər tövlədə bağlaram,
And içirəm, səni məxmər çullaram,
Ay Bozat, çullaram.
Bozat, məni bu davadan qurtarsan,
Qızıldan, gümüşdən səni nallaram,
Ay Bozat, nallaram.
Qoy mənə desinlər, ay nadan Nəbi,
Divanı yerindən oynadan Nəbi.

Qaçaq Nəbi

Azərbaycan xalq qəhrəmanı Qaçaq Nəbi xalqa zülm edənlərə qarşı mübarizə aparmışdır. Çox böyük igidlik, hünər göstərmişdir. Nəbinin həyat yoldaşı Həcər də qəhrəmanlıqda ondan geri qalmırdı. El sənətkarları Qaçaq Nəbinin igidliyindən bəhs edən «Qaçaq Nəbi» adlı mahnı yaratmışlar.

Aşıq üslubunda və «Segah» muğamı əsasında yaranan bu mahnını zil səslə xanəndələr ifa edirlər. Xalqımızın qəhrəman oğlu Qaçaq Nəbi haqqında Azərbaycan kinostudiyasında «Atları yəhərləyin» adlı bədii film də çəkilmişdir.

SUALLAR

1. Mixail Qlinka hansı xalqın nümayəndəsidir?
2. Mixail Qlinkanın hansı operalarının adını bilirsən?
3. «Araqon xotası» əsərinin müəllifi kimdir?
4. «Torağay» mahnısının müəllifi kimdir?

MUSIQI LÜĞƏTİ

Uvertüra — hər hansı bir səhnə əsərinin giriş hissəsi, müqəddiməsi

«Araqon xotası» — Araqon vilayətinə məxsus ispan rəqsi

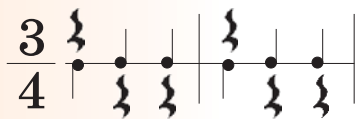
TAPŞIRIQ

«Qaçaq Nəbi» Azərbaycan xalq mahnısının xarakteri haqqında fikir söylə.

21. VALS AVROPA VƏ AZƏRBAYCAN MUSIQISINDƏ

Vals XIX əsrin axırı XX əsrin əvvəllərində yaranmış kütləvi bal rəqsidir. Bu janr öz kökünü Avstriya kəndlilərinin rəqsi kimi tanınan «Ländler»dən götürmüşdür. Vals ağır və cəld tempə malik olur. Vals üçün səciyyəvi ölçü 3/4-dür. Onu belə göstərmək olar:

Xanənin 1-ci çərək notu güclü, 2-ci və 3-cü çərək notları isə 1-ci nota nisbətən zəif səslənir.

Avstriyanın paytaxtı Vyanada yaşayıb-yaratmış məşhur bəstəkar İohann Ştraus (1825–1899) simfonik orkestr üçün çoxlu sayda valsar yaratmışdır. Ona görə də, hətta bu gün də İohann Ştrausu «valsar kralı» adlandırırlar.

Musiqi dinləyək

İohann Ştraus

İOHANN ŞTRAUS «VYANA MEŞƏSİNİN NAĞILLARI»

Deyilənlərə görə, İohann Ştraus öz karetası ilə meşənin yanından keçərkən bülbüllərin cəh-cəhini eşidir, sonralar yaranan bu valsın melodiyası və ritmi bülbüllərin oxuduğu melodiyaadan götürülür. Göründüyü kimi, bəstəkarlar öz əsərlərini təbiətin səslərindən istifadə etməklə yarada bilirlər.

İohann Ştrausun yaratdığı vals Avstriyadan dünyanın bütün ölkələrinə, o cümlədən Azərbaycana yayılır.

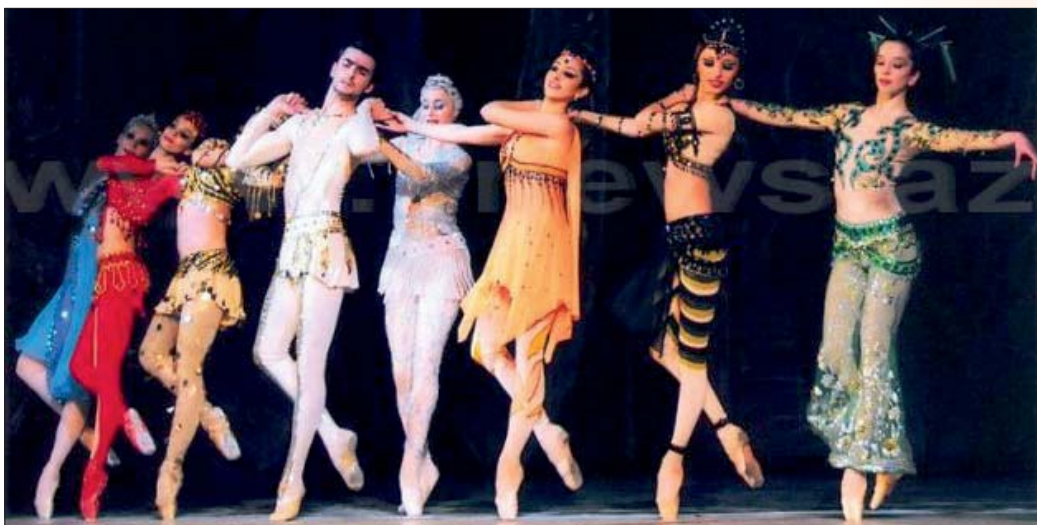
Dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev də öz «Yeddi gözəl» bale-tində «Vals» yaratmışdır. Bəstəkar Avropa vals ölçüsünü xalq rəqslərimiz üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətlərə uyğunlaşdırıb bilmişdir.

Musiqi dinləyək

QARA QARAYEVİN «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN «VALS»

Bu «Vals» üçhissəli quruluşa malikdir. «Vals»ın birinci hissəsi «Çahargah» muğamının intonasiyaları əsasında yazılmışdır. İkinci hissə birinci və üçüncü hissələrlə xarakterinə görə təzadlı səslənir. Əsas birinci mövzu üçüncü hissədə təkrar səslənir və təntənəli koda (sonluq) ilə bitir.

Mahnı öyrənək

ABŞERON

*Musiqisi Telman Hacıyevin,
sözləri Nəbi Xəzrinindir.*

I

Alar səni qoynuna,
Mehriban Xəzər.
İnci taxar boynuna,
Narın ləpələr.
Bağların cənnət təki,
Çiçək-çiçəkdir.
Buruqlar sinəndəki
Yanar ürəkdir.

Nəqərat:

Abşeron, ay Abşeron,
Ömür baharım.
Abşeron, ay Abşeron,
Odlar diyarım. (2)

II

İşıq olub, saçılan,
Həyat kimisən.
Sən dənizə açılan,
Qanad kimisən.
Sevir səni oğul, qız,
Məğrurdur səsin.
Bizim doğma Bakımız,
Baş tacın sənin.
Nəqərat:

Telman Hacıyev

Gözəl mahnılar
müəllifi Telman Ha-
cıyev vals tempində
«Abşeron» adlı mah-
nı yazmışdır.

MUSIQİ LÜĞƏTİ

Vals — 3/4 xanə ölçülü rəqs

SUALLAR

1. İohann Ştraus hansı ölkənin bəstəkarıdır?
2. Vals janrını kim yaradıb?
3. Azərbaycanda kim ilk dəfə vals janrına müraciət etmişdir?
4. «Yeddi gözəl» baletini kim yazıb?
5. «Abşeron» mahnısının müəllifləri kimdir?

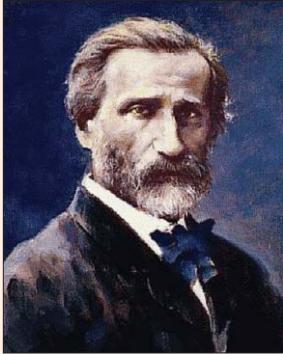
TAPŞIRIQ

«Vals Avropa və Azərbaycan musiqisində»
mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

22. MARŞ AVROPA VƏ AZƏRBAYCAN MUSIQISINDƏ

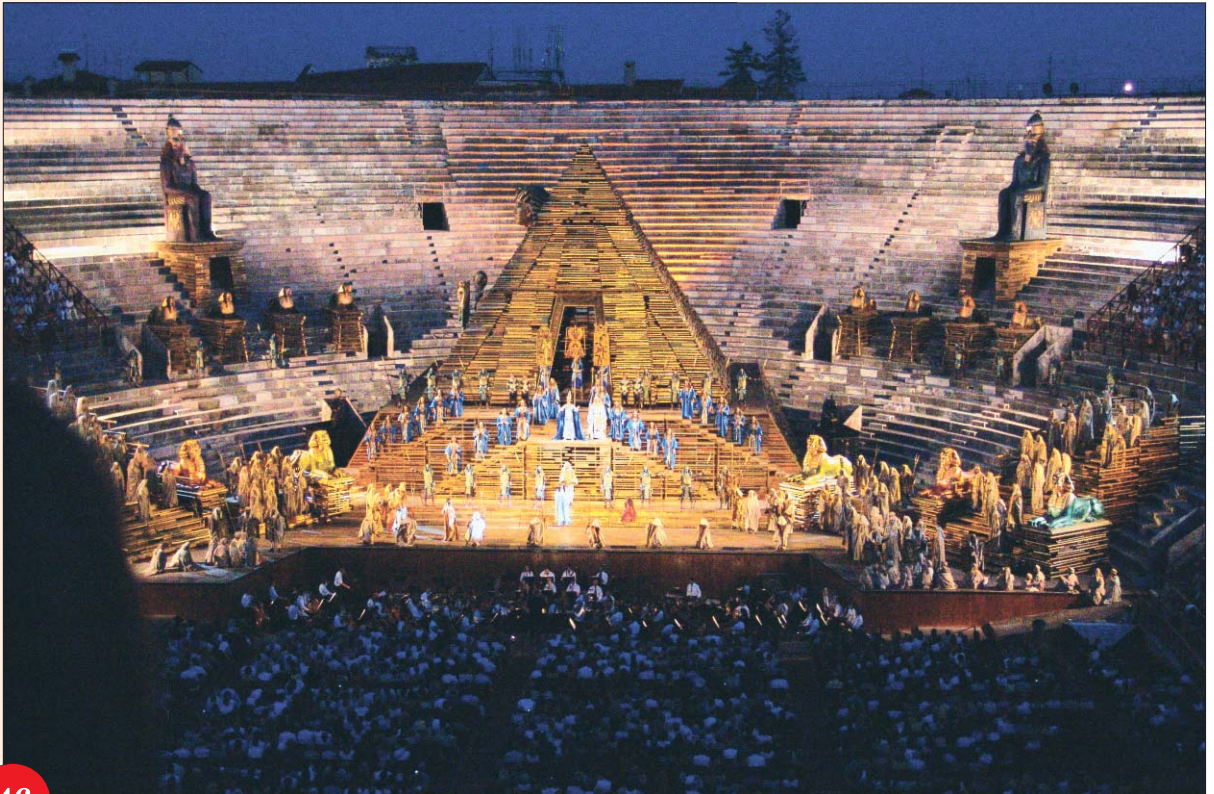

Cüzeppe Verdi

Marş fransız sözü olub «yeritmək», «getmək» deməkdir. Marş sərbəst addımları dəqiq ritmlə müşayiət edən bir musiqi janrıdır. 2/4 və 4/4 xanə ölçüsünə malik olan marşlar hərbi və idman paradlarında, nümayişlərdə, mətəm mərasimlərində ifa edilir. Adətən, 4 hissəli quruluşa malik olan marşların orta hissəsi bir və üçüncü hissələrlə təzad təşkil edir.

Məşhur inqilabi mahnılardan «Marselyeza», «Varşavyanka», «İnternasional» və digərləri məhz marş tempindədir.

Dahi italyan bəstəkarı Cüzeppe Verdi məşhur «Aida» operasında təntənəli bir «Marş» yaratmışdır. Simfonik orkestr tərəfindən ifa olunan bu marşda əsas mövzu truba musiqi alətində səslənir. Məhz əsas mövzunun truba alətində səslənməsi ona təntənəli əhvali-ruhiyyə verir və təsir gücünü artırır.

Musiqi dinləyək

CÜZEPPE VERDİNİN «AIDA» OPERASINDAN «MARŞ»

Azərbaycan xalq musiqisində də biz marş tempində olan nümunələrə rast gəlirik.

Artıq yaxşı tanıdığımız «Heyratı», «Qarabağ şikəstəsi» və s. kimi zərbi-muğamlar marş tempində səslənir.

«Şur» muğamının «Simayi-Şəms» rəngi də marş xarakterlidir. Azərbaycanda «Şur» muğamının məşhur ifaçısı xanəndə Yavər Kələntərli olmuşdur.

Yavər Kələntərli

Mahnı öyrənək

DƏNİZ NEFTÇİLƏRİNİN MAHNISI

Musiqisi Qara Qarayevin,
sözləri Mixail Svetlovun,
tərcüməsi Vladimir Qafarovundur.

I

Mərdlikdən verir xəbər,
Səsi nəğməmizin.
İrəli gedir Bakı,
İrəli gedir Bakı,
Qoynuna dənizin.

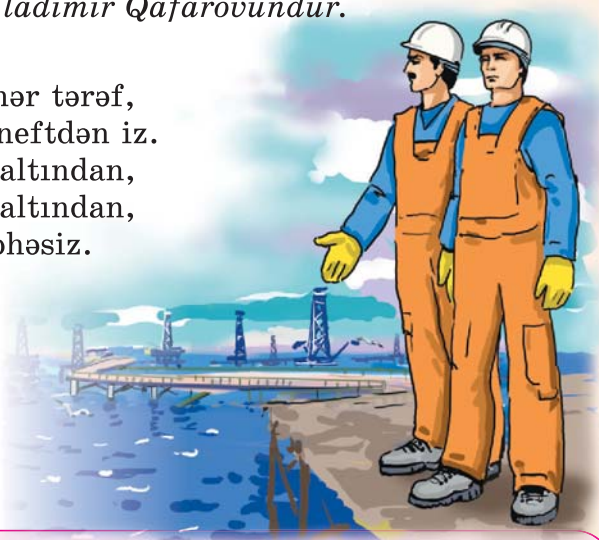
Nəqərat:

Bakı, sən ucalt neft buruqlarını,
Bəzə hər yanı sərvətinlə.
Hər bir bakılının vurur ürəyi,
Sənin saf məhəbbətinlə.

II

Dalğalıdır hər tərəf,
Görünmür neftdən iz.
Biz onu su altından,
Biz onu su altından,
Taparıq şübhəsiz.

Nəqərat:

MUSIQI LÜĞƏTİ

Marş — addımlara uyğun ölçüsü olan gümrah, aydın ritmli musiqi əsəri

«Heyratı» — marş xarakterli Azərbaycan zərbi-muğamı

«Qarabağ şikəstəsi» — marş xarakterli Azərbaycan zərbi-muğamı

SUALLAR

1. Marş nədir?
2. Hansı Azərbaycan xalq musiqi nümunələri marş xarakterlidir?
3. «Aida» operasını kim yazmışdır?
4. Cüzeppe Verdinin «Aida» operasındakı «Marş»da əsas mövzunu hansı musiqi aləti ifa edir?
5. «Dəniz neftçilərinin mahnısı»nın müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ

«Avropa və Azərbaycan musiqisində marş» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

23. QARA QARAYEV VƏ AFRIKA ZƏNCİLƏRİNİN MUSIQISI

Qara Qarayev

Piter Abrahams

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev 1958-ci ildə «İldırımlı yollarla» baletini yazmışdır. Elə həmin ildə əsər Leninqrad Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulur. Bu balet üçün bəstəkar cənubi Afrika yazıçısı Piter Abrahamsın eyniadlı povestinə müraciət edir.

Gənc zənci oğlan Lenni Svarts Keyptaun universitetini bitirərək bakalavr dərəcəsi alandan

sonra vətəninə qayıdır. O, vətəninin müstəqilliyi uğrunda mübarizəyə qalxır, bütün xalq ona qoşulur.

«Qaralar rəqsi» əvvəlcə Afrika zərb alətlərində, sonra isə pikkolo və iki fleyta vasitəsilə ifa olunur.

Musiqi dinləyək

Afrika zəncilərinin rəqsi

Bakı, Kazan, Minsk, Daşkənd şəhərlərində, o cümlədən Bolqarıstan, Çexiya, Rumıniya və başqa ölkələrin paytaxtlarında tamaşaya qoyulmuşdur.

QARA QARAYEVİN «İLDIRIMLI YOLLARLA» BALETİNDƏN «QARALAR RƏQSİ»

Balet — italyan sözü olub «rəqs» deməkdir. Balet musiqili-xoreoqrafik səhnə əsəridir. Burada musiqi rəqslərlə, dramatik hərəkətlərlə və təsviri incəsənət elementləri ilə vəhdət təşkil edir.

Qara Qarayevin «İldırımlı yollarla» baleti Sankt-Peterburqdan sonra

«Qaralar rəqsi» baleti Sankt-Peterburqdan sonra

«İldırımlı yollarla» baletindən səhnə

Fleyta

Bu musiqinin melodiyasını pikkolo fleyta, yəni zil fleyta, onun müşayiətini isə iki fleyta ifa edir.

Pikkolo fleyta

Mahnı öyrənək

QARABAĞ ŞİKƏSTƏSİ (Azərbaycan xalq zərbi-muğamı)

Not yazısı Üzeyir Hacıbəylinindir.

I
Deyir ey!
Qarabağda bağ olmaz,
Qara salxım ağ olmaz.
Qürbətdə olanın,
Ürəyində yağ olmaz.

II
Deyir ey!
Əzizinəm, kimi gözlər,
Tar çalan simi gözlər.
Qaşların tək qaş olmaz,
Gözlərin kimi gözlər.

III
Deyir ey!
Əzizinəm Qarabağ,
Şəki, Şirvan, Qarabağ.
Aləm cənnətə dönsə,
Yaddan çıxmaz Qarabağ.

«Xarı bülbül» ansamblı

MUSIQI LÜĞƏTİ

Balet — musiqinin müşayiəti ilə icra edilən rəqs və mimik hərəkətlərdən ibarət teatr tamaşası

Fleyta — nəfəslə çalınan zil səsli Avropa musiqi aləti

Pikkolo fleyta — zil fleyta. Bu fleyta adi fleytadan 1 oktava yuxarı səslənir

SUALLAR

1. «İldırımli yollarla» baletinin müəllifi kimdir?
2. «İldırımli yollarla» baletinin qısa məzmunu necədir?
3. «Qaraların rəqsi»ndə hansı nəfəs alətlərindən istifadə edilmişdir?
4. Qara Qarayevin daha hansı əsərlərini tanıyırsan?

TAPŞIRIQ

«Qara Qarayev və Afrika zəncilərinin musiqisi» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

24. PYOTR İLİÇ ÇAYKOVSKI VƏ DÜNYA XALQLARININ MUSIQISI

Pyotr Çaykovski

Dahi rus bəstəkarı Pyotr İliç Çaykovski bir sıra opera və baletlərin, simfoniya, müxtəlif janrlı simfonik əsərlərin, çoxlu sayda romans və mahnıların, fortepiano əsərlərinin (o cümlədən uşaqlar üçün) müəllifidir. Bu əsərlərində bəstəkar rus təbiətini, əhvali-ruhiyyəsini, həyatını təsvir etməklə bərabər, digər xalqların mahnı və rəqslərinə müraciət edərək, onlardan öz yaradıcılığında istifadə etmişdir. Məsələn, bəstəkarın IV simfoniyasında biz «Çöldə ağcaqayın ağacı» adlı rus xalq mahnısına rast gəlirik. Bəstəkar həm də üç baletin — «Qu gölü», «Yatmış gözəl» və «Şelkunçik» («Qozsındıran») əsərlərinin müəllifidir.

Uşaqlara həsr edilmiş «Şelkunçik» baletinin məzmunu alman şairi və yazıçısı Ernest Hofmanın nağılından və Ata Dümanın bu mövzuda işləməsindən alınmışdır. Sonradan bu mövzu Sankt-Peterburq baletmeysteri Marius Petipa tərəfindən balet librettosu kimi işlənmişdir.

Pyotr Çaykovski bu əsərdə rus musiqisi ilə yanaşı, ispan, ərəb, çin xalq mahnı və rəqslərinin intonasiyalarından məharətlə istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək

«ŞELKUNÇİK» BALETİNDƏN «İSPAN RƏQSİ»

İspan rəqsi

Çin rəqsi

Bəstəkar burada ispan xalqına məxsus olan keyfiyyətləri musiqi dili vasitəsilə çox gözəl göstərmişdir. Bu rəqsin əsas melodiyası Avropa mis musiqi aləti olan trubada səslənir.

Bəstəkar baletdə «Çin rəqsi», rus rəqsi «Trepak» və «Ərəb rəqsi» kimi nümunələr də yaratmışdır.

Mahnı öyrənək

ANA

Musiqisi Elnarə Dadaşovanın,
sözləri Səyalı Tağıyevanın.

I

Məktəbə gedirəm mən,
Günlərim çox keçir şən.
Evdə də öz anama,
Kömək eləyirəm mən.

Nəqərat:

Mənim əziz anamı,
Xoşbəxt görsünlər hamı.

II

Anam məni çox sevir,
Dərsimdən «beş» gözləyir.
Arzu ilə söyləyir:
«Həkim ola, balam», – deyir.

Nəqərat:

III

Anam mənə əzizdir
İncitmərəm, kövrəkdir.
Danışanda ləzzətdir,
Şirin sözü anamın.

Nəqərat:

«Ana» mahnısı 8 mart Beynəlxalq Qadınlar Gününə həsr olunub. Mahnı rəqs xarakterli və 6/8 xanə ölçüsündədir. Ona görə də bu mahnını oxumaqla bərabər, həm də onun təranələri altında rəqs etmək də mümkündür. Mahnı si bemol major tonallığında səslənir.

NOVRUZGÜLÜ

(Azərbaycan xalq rəqsi)

«Novruzgülü» Azərbaycan xalq rəqsinin adı baharın müj-dəsini gətirən novruzgülü çiçəyinin adından götürülüb. Rəqs 6/8 xanə ölçüsündə və alleqretto (canlı) tempində səslənir.

Mənası «Yeni gün» olan Novruz bayramı Azərbaycan xalqı-nın çox sevimli milli bayramıdır. Novruz mart ayının 21-də baharın gəlişi ilə başlanır. Bu gün gecə və gündüz bərabərleşir. Novruz bayramı ərəfəsində, yəni bayrama 4 həftə qalmış hər çərşənbə axşamı həyat üçün vacib olan 4 ünsürlə — su, od, külək və torpaqla bağlı çərşənbələr xüsusi təntənə ilə qeyd olunur. Novruz bəzi Şərqi xalqları da bayram edir.

«Novruz» rəqsi də Novruz bayramı şənliklərində ifa olunan milli rəqslərimiz-dəndir.

Novruzgülü

SUALLAR

1. «Şelkunçik» baletinin müəllifi kimdir?
2. Pyotr Çaykovskinin hansı əsərlərini tanıyırsan?
3. «Şelkunçik» baletində hansı xalqların musiqi nümunələrindən istifadə olunmuşdur?
4. «Ana» mahnısının müəllifləri kimdir?
5. «Novruzgülü» rəqsi haqqında nə deyə bilərsən?

MUSIQI LÜĞƏTİ

Truba — nəfəsli mis musiqi aləti
«Şelkunçik» — Pyotr Çaykovskinin baleti
Si bemol major — ikibemollu major qamması
«Novruzgülü» — Azərbaycan xalq rəqsi

TAPŞIRIQ

«Pyotr İliç Çaykovski və dünya xalqlarının musiqisi» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

25. NOVRUZ BAYRAMI VƏ MUSİQİ

Azərbaycanda Novruz bayramı

«Qar qız» operasından «Maslenitsa»

Novruzda evlər və həyətlər təmizlənir, şəkərbura, paxlava, qoğal bişirilir, yumurta boyadılır, səməni qoyulur. Qonşu rus xalqı da çox qədim zamanlardan yazın gəlişi ilə əlaqədar «Maslenitsa» adlı bayram keçirir. Rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakov özünün «Qar qız» operasında «Maslenitsa» bayramını çox gözəl mahnı və rəqslərlə təsvir etmişdir.

Mahnı öyrənək

BAYRAM AXŞAMLARINDA

*Musiqisi Ramiz Mirişlinin,
sözləri Fikrət Qocanıdır.*

I
Yollar əlvən boyanar,
Evlərə arzu yağar.
Göylərə sevinc qonar,
Bayram axşamlarında.
Nəqərat:
Nəgmə olar dalğalar,
Qış dönüb olar bahar.
Göydən məhəbbət yağar,
Bayram axşamlarında.

II
Görməzsən yalqızları,
Al geyər el qızları.
Lalə kimi qızarar,
Bayram axşamlarında.
Nəqərat:

III
Hər tərəf işıq olar,
Başqa yaraşlıq olar.
Göy yerə aşıq olar,
Bayram axşamlarında.
Nəqərat:

Musiqi dinləyək

«NƏLBƏKİ» AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSİ

Azərbaycanın qədim xalq rəqslərindən biri də «Nəlbəki» rəqsidir. Bu rəqs minorda səslənməsinə baxmayaraq, 6/8 xanə ölçüsündə olması ona şuxluq, bayram əhvali-ruhiyyəsi verir. Ona görə də «Nəlbəki» rəqsi bütün el bayramlarında ifa edilir. «Nəlbəki» Azərbaycan xalq rəqsini qızlar əllərində nəlbəki ilə oynayırlar.

«Nəlbəki» Azərbaycan xalq rəqsi

MUSIQI LÜĞƏTİ

«Nəlbəki» — qədim Azərbaycan xalq rəqsi

«Maslenitsa» — rus xalqının yazın əvvəlində qeyd edilən milli bayramı

SUALLAR

1. «Novruz» rəqsi haqqında nə deyə bilərsən?
2. «Nəlbəki» rəqsi haqqında nə bilərsən?
3. «Bayram axşamlarında» mahnısının müəllifləri kimdir?
4. «Maslenitsa» bayramı haqqında nə deyə bilərsən?
5. Nikolay Rimski-Korsakovun hansı əsərlərini tanıyırsan?

TAPŞIRIQ

«Novruz bayramı və musiqi» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

ŞƏHRİZAD

İSPAN RƏQSLƏRİ

AFRİKA RƏQSLƏRİ

NOVRUZ VƏ MASLENİTSA

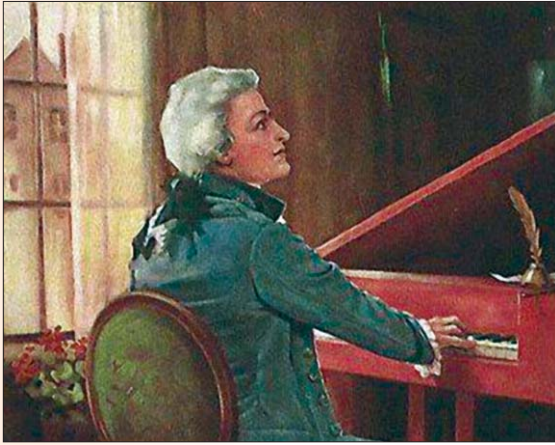

IV BÖLMƏ

**BƏSTƏKAR,
İFAÇI,
DİNLƏYİCİ**

26. BƏSTƏKAR VƏ MUSİQİ

Volfqanq Amadey Motsart

Musiqinin mövcudluğu üçün nə lazımdır? Musiqi necə yaranır və sonradan geniş kütlələr arasında necə yayılır?

Əlbəttə ki, musiqinin varlığından danışmaq üçün, ilk növbədə, onun bəstəkarlar tərəfindən yaradılması lazımdır. Bəs xalq mahnılarını kim yaradıb? Axı qədimdə musiqi kollecləri, konservatoriyalar, musiqi akademiyaları yox idi. Bəs o zamanlar toylarda, el şənliklərində, bayram günlərində ifa olunan mahnıları, rəqsləri kim yaradırdı? Aydın məsələdir ki, xalq musiqiçiləri — aşığılar, xanəndələr. Deməli, xalq musiqiçilərini qədim dövrün

bəstəkarları da adlandırmaq olar. Lakin bəstəkar əgər mahnı, yaxud rəqs yazıbsa və onu yalnız özündə saxlayırsa, onda həmin musiqinin mövcudluğu haqqında bəstəkardan başqa heç kim bilmir.

Deməli, bəstəkarın yazdığı əsər mütləq ifaçı tərəfindən səsləndirilməlidir. Əgər bəstəkarın əsərini ifaçı səsləndirirsə, yenə də onun mövcudluğundan danışmaq olmaz. Çünki ifaçı tərəfindən ifa olunan musiqi mütləq dinləyicilər qarşısında səsləndirilməlidir. Yalnız bu halda musiqinin mövcudluğundan danışmaq olar. Bu üçlüyün əlaqəsini belə göstərmək olar:

Bəstəkar

İfaçı

Dinləyicilər

Dahi Avstriya bəstəkarı Volfqanq Amadey Motsart 50 simfoniyanın, 19 operanın, müxtəlif musiqi alətləri üçün sonataların müəllifidir. Volfqanq Amadey Motsart 4 yaşından başlayaraq bir sıra xarici ölkələrin konsert salonlarında konsertlər verirdi. Bu konsertlərdə gənc bəstəkar o dövrün məşhur bəstəkarlarının əsərləri ilə bərabər, özünün sonatalarını, fortepiano və simfonik orkestr üçün yazdığı konsertləri ifa edirdi. Onun 40-cı simfoniyası dinləyicilər tərəfindən xüsusilə sevilir. Simfoniyanın birinci hissəsinin əsas mövzusu yaddaqalan bir melodiya ilə başlayır.

Musiqi dinləyək

VOLFQANQ AMADEY MOTSARTIN 40-cı SİMFONİYASININ I HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

Sinifdə simfoniyanı dinləyən uşaqlar artıq dinləyici olurlar.

Mahnı öyrənək

GÖZƏL QUBA

Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninindir.

I

Bir yanın Şah dağı, bir yanın Xəzər,
Meyvəli bağların ormana bənzər,
Səhər şəfəqlərin hüsnünü bəzər.

Nəqərat:

Sən belə deyildin əzəl, ay Quba,
Nə qədər gözəlsən, gözəl, ay Quba.

II

Əyir budaqları bağların barı,
Şirin almaların al, qızıl, sarı,
Bahara bənzəyir payız ayları.

Nəqərat:

Quba — Azərbaycan Respublikasının şimalında yerləşir. Gözəl təbiəti, dağları, çayları, meyvə bağları, xüsusilə ağ alması ilə tanınır. Hətta xalqımız Quba almasının şərəfinə «Qubanın ağ alması» adlı mahnı da yaratmışdır. «Gözəl Quba» şən, 6/8 xanə ölçülü, rəqs xarakterli bir mahnıdır. Mahnı bənd və nəqəratdan ibarət quruluşa malikdir. Mahnıda Qubanın bir tərəfdən Şahdağ, digər tərəfdən Xəzərlə əhatə olunduğu, meyvəli bağları, al, qızıl və sarı almaları, payız aylarının da bahara bənzədiyi vəsf olunur. Mahnının melodiyası sadə və qəlboxşayandı.

«Gözəl Quba» mahnısı mi major tonallığında yazılmış və «Segah» muğamının intonasiyaları üzərində qurulmuşdur.

SUALLAR

1. Bəstəkar kimdir?
2. İfaçının vəzifəsi nədir?
3. Dinləyici nəyə görə lazımdır?
4. Volfqanq Amadey Motsart haqqında nə bilirsən?
5. «Gözəl Quba» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ

«Bəstəkar və musiqi» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Bəstəkar — musiqi əsərləri yaradan şəxs
İfaçı — musiqi əsərini səsləndirən musiqiçi
Dinləyici — musiqi əsərini dinləyən
Simfoniya — yunan sözü olub, «ahəngdar» deməkdir. Simfonik orkestr üçün yazılmış 3-4 hissəli böyük musiqi əsəridir.

27. BƏSTƏKAR VƏ MAHNI

Tofiq Quliyev

Dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkarı Tofiq Quliyev mahnı janrında çoxsaylı əsərlər yaradan böyük sənətkardır.

Tofiq Quliyev Azərbaycanda ilk estrada mahnılarının yaradıcısıdır. Bəstəkar, eyni zamanda «Bəxtiyar», «Ögey ana», «Nəsimi», «Qayınana» və s. kimi çoxlu sayda bədii filmlərə musiqi yazmış, sonradan bu əsərlər xalqın dilinin əzbəri olmuşdur.

Bəstəkar Tofiq Quliyev böyüklərlə yanaşı, eyni zamanda uşaqlar üçün də fortepiano əsərləri və mahnılar bəstələmişdir. Onun «Cəmilənin albomu» adlı fortepiano pyesləri silsiləsində bir-birindən gözəl və kiçikhəcmli əsərlər yer almışdır.

Musiqi dinləyək

«CƏMİLƏNİN ALBOMU» FORTEPIANO PYESLƏRİ SILSİLƏSİNDƏN «QAYTAĞI»

«Qaytağı» cəld templi kişi rəqsidir. 4/4 xanə ölçülü bu əsəri ifa etmək musiqiçidən böyük məharət tələb edir. Azərbaycanda bu əsərin ən mahir ifaçısı Xalq artisti, professor, pianoçu Fərhad Bədəlbəyliyədir.

Fərhad Bədəlbəyli

Mahnı öyrənək

«ÖGEY ANA» FİLMİNDƏN «KƏNDİMİZ» MAHNISI

I

Yurdum, yuvam, ay əziz kəndimiz,
Azad, abad, ay təmiz kəndimiz,
Gözəl olur səndə yay, qış, bahar!

Nəqərat:

Yaşıl meşəli, ömrü nəşəli,
Sevirəm səni, gözəl kəndimiz.
Qarlı dağların, barlı bağların,
Sevirəm səni, gözəl kəndimiz.

*Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Zeynal Cabbarzadəninindir.*

II

Quşlar, quşlar nə gözəl oxuyur,
Bəh-bəh, bəh-bəh, nə gözəl oxuyur,
Yaşıl, əlvan, sarı çiçəkləri.

Nəqərat:

Bu mahnı «Bayatı-Şiraz» muğamına əsaslanır.

SUALLAR

1. Tofiq Quliyev kimdir?
2. Tofiq Quliyevin hansı əsərlərini tanıyırsan?
3. «Kəndimiz» mahnısının müəllifləri kimdir?
4. «Cəmilənin albomu» fortepiano pyesləri silsiləsinin müəllifi kimdir?

MUSIQI LÜĞƏTİ

«Qaytağı» — cəld templi, kişilər üçün Azərbaycan xalq rəqsi
Pyes — müəyyən bir musiqi aləti üçün yazılmış kiçikhəcmli əsər

TAPŞIRIQ

«Bəstəkar və mahnı» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

28. BƏSTƏKAR VƏ ROMANS

Bülbül

İllərində «Ölkəm», «Sual», «Ceyran», «Çadra», «Sərhədçi» kimi bir-birindən gözəl romanslar yaratmışdır. «Ölkəm» və «Sual» romansları xüsusilə sevilərək ilk dəfə dahi sənətkar Bülbül tərəfindən ifa edilmişdir. «Ölkəm» romansının sözləri böyük Azərbaycan dramaturqu Cəfər Cəbbarlıya məxsusdur. Bu romansı Vətən haqqında himn də adlandırmaq olar. Romansda bəstəkar «Şur» muğamının intonasiyalarından və bu muğama xas olan keyfiyyətlərdən məharətlə istifadə etmişdir. 3/4 xanə ölçülü, moderato tempində və sol minor tonallığında səslənən bu romansı dinlədikcə doğma yurdumuzun uezsuz-bucaqsız çölləri, düzləri, başı qarlı dağları, meyvəli bağları, qədərbilən insanları göz önünə gəlir.

Asaf Zeynalli

Musiqi dinləyək

Mahnı öyrənək

«ÖLKƏM» ROMANSI SƏHƏR NƏĞMƏSİ

*Musiqisi Əşrəf Abbasovun,
sözləri Yusif Əzimzadəninindir.*

I
Gözəl səhər, gözəl səhər,
Ey hər şeydən əzəl səhər.
Apar bizi uzaqlara,
Bir əbədi şən bahara.
Nəqərat:

II
Ötən bülbül, ötən bülbül,
Ey kamına yetən bülbül.
Səninkidir bu gül-çiçək,
Onlardan öz ətrini çek.
Nəqərat:

Nəqərat:

Qoca bağban, qoca bağban,
Ey şöhrəti uca, bağban.
Su ver bizə sərin-sərin,
Pənahısan çiçəklərin.

SUALLAR

1. Azərbaycanda romans janrının ilk yaradıcısı kimdir?
2. Asaf Zeynallının hansı romanslarını tanıyırsan?
3. «Ölkəm» romansının müəllifləri kimdir?
4. Klassik Avropa və rus bəstəkarlarından kim romans janrında işləyib?

MUSIQI LÜÇƏTİ

Romans — fortepiano və ya başqa musiqi alətinin müşayiətilə oxunan kiçik vokal əsəri

TAPŞIRIQ

«Bəstəkar və romans» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

29. BƏSTƏKAR VƏ OPERETTA

Üzeyir Hacıbəyli

Operetta (musiqili komediya) — komediya məzmunlu, vokal-rəqs səhnələri ilə, simfonik orkestrin müşayiəti və danışq epizodlarından ibarət musiqili səhnə əsərinə deyilir. Operettanın musiqisi yazılmamışdan əvvəl onun librettosu yazılır. Libretto operetta üçün yazılan ədəbi mətnə deyilir. Librettonu şairlər, yazıçı-dramaturqlar yazır. Bu janr XIX əsrin ortalarında Fransada yaranmışdır. Bu janrın ilk nümunələrini bəstəkar Jak Offenbax yaratmışdır. Sonradan Vyanada bəstəkarlardan oğul Ştraus, Emmerix Kalman, Rusiyada İsak Dunayevski, Vasili Solovyov-Sedoy operetta janrının çox gözəl nümunələrini yaratmışlar.

Azərbaycanda XX əsrin əvvəllərində bu janrın ilk nümunələrinin yaradıcısı dahi Üzeyir Hacıbəyli olmuşdur. Bunlar «Ər və arvad», «O olmasın, bu olsun» və «Arşın mal alan» operettalarıdır. Hər üç operettanın libretto müəllifi bəstəkar özüdür. Bəstəkar «Arşın mal alan» operettasını 1913-cü ildə Peterburqda təhsil alarkən yazmışdır. Sonradan bu əsər bütün Qafqazda və onun hüdudlarını aşaraq, hətta Amerikada da səhnəyə qoyulmuşdur.

1945-ci ildə «Arşın mal alan» operettası əsasında Cəfər Cəbbarlı adına Azərbaycan kinostudiyasında bədii film çəkilmiş və beləliklə, bu əsər bütün dünyada məşhurlaşmışdır. Operettalarında Üzeyir Hacıbəyli mahnı, rəqs və duetlərlə yanaşı, ariyalar da yaratmışdır.

Ariya — solo vokal nümunəsidir. Ariyada, adətən, qəhrəmanın xarakterinin başlıca cəhətləri açılır.

Musiqi dinləyək

«ARŞIN MAL ALAN» OPERETTASINDAN «MÜQƏDDİMƏ»

*«Arşın mal alan» musiqili komediyasından
fragment*

Müqəddimə — operettada birinci səslənən musiqidir. Onu uvertüra da adlandırırlar. Adətən, müqəddimə, yaxud uvertürada əsərin məzmunu, xarakteri qısa şəkildə öz musiqili əksini tapır.

«Arşın mal alan» operettasının «Müqəddimə»si iki hissədən ibarətdir. Şən rəqs xarakterli birinci hissə Azərbaycan xalq musiqisində çox işlənən 6/8 xanə ölçüsündə, cəld tempdə səslənir. İkinci hissə isə 3/4 xanə ölçüsündədir.

Operettada simfonik orkestr, xor, solistlər və rəqs qrupu kollektivləri iştirak edir.

Mahnı öyrənək

VƏTƏN OĞLU

(Azərbaycan aşiq mahnısı)

Vətən oğlu öz canını,
El uğrunda qurban elər.
Aşiq coşar məclislərdə,
Bu şöhrəti dastan elər.
Ay aman, ay aman,
Dastan elər, dastan elər.

Çala bilməz sar tərlandı,
Bu elləri yaxşı tanı.
Kəc baxana gen dünyanı,
Bizim ordu zindan elər.
Ay aman, ay aman,
Zindan elər, zindan elər.

Çox güvənmə gəl özünə,
Mil salaram cüt gözüne.
Bir damcı qan əvəzinə,
Qoç Koroğlu min qan elər.
Ay aman, ay aman,
Min qan elər, min qan elər...

Azərbaycanın Milli
Qəhrəmanı
Mübariz İbrahimov

MUSIQI LÜĞƏTİ

Operetta — XIX–XX əsrlərdə Fransada yaranmış musiqi-rəqs, səhnə danışığından ibarət simfonik orkestrlə müşayiət olunan musiqili səhnə əsəridir. Bu janr komediya məzmunlu olur.

«Arşın mal alan» — Üzeyir Hacıbəylinin 1913-cü ildə yazdığı operetta

Libretto — musiqili səhnə əsəri üçün ədəbi mətn

SUALLAR

1. Operetta nədir?
2. Operetta harada yaranmışdır?
3. Azərbaycanda operetta janrının yaradıcısı kim olub?
4. Üzeyir Hacıbəylinin hansı operettaları var?

TAPŞIRIQ

Operetta janrı haqqında fikirlərini söylə.

30. BƏSTƏKAR VƏ OPERA

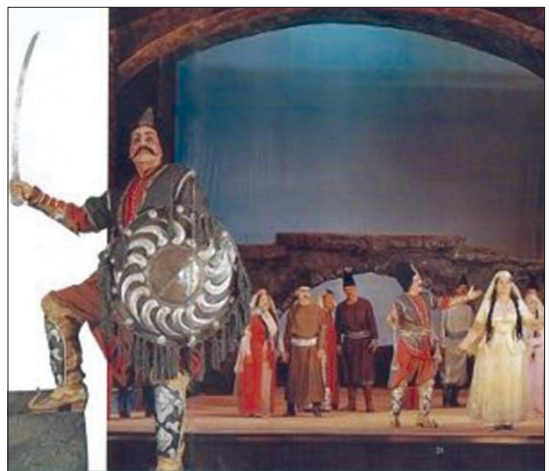
*Azərbaycan Dövlət Akademik
Opera və Balet Teatrı*

Opera — məzmunu musiqi dramaturgiyası, xüsusilə vokal musiqi vasitəsilə ifadə edilən musiqi-dram incəsənəti janrı. Opera italyan dilindən tərcümədə «iş, əmək, məşğuliyyət» deməkdir. Müasir operalarda musiqi, vokal ifaçılığı, rəqslər, xor və simfonik orkestr sintez şəklində iştirak edir. Operada təsviri incəsənətin incəliklərindən dekorasiya və geyimlərin hazırlanmasında istifadə olunur. İlk opera nümunələri İtaliyada yaranmışlar. Onların müəllifləri italyan bəstəkarlarından Yakopo Peri və Klavdio Monteverdi olmuşdur. XVIII əsrdə Volfqanq Amadey Motsart, Lüdviq van Bethoven gözəl opera nümunələri yaratmışlar.

XIX əsrin birinci yarısında italyan bəstəkarı Cüzeppe Verdi və fransız bəstəkarı Jorj Bize opera janrını ən yüksək səviyyəyə qaldırdılar.

Azərbaycanda ilk opera 1908-ci ildə dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yazılmış «Leyli və Məcnun» operasıdır. Bu opera, həmçinin Şərqdə ilk opera və muğam-opera adlanır. Onun 1938-ci ildə bitirdiyi «Koroğlu» operası elə həmin ildə Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının səhnəsində, sonra isə Moskvanın «Bolşoy Teatr»-ında tamaşaya qoyulur.

«Opera» janrı üçün də, ilk növbədə, libretto yazılmalıdır. «Koroğlu» operasının librettosunu böyük Azərbaycan yazıçısı Məmməd Səid Ordubadi yazıb. Qəhrəmanlıq mövzusunda olan bu opera Azərbaycanın əfsanəvi qəhrəmanı Koroğluya həsr olunmuşdur. Operada ariyalarla bərabər, kiçik-həcmli ariyetta və monoloqlardan da istifadə edilir ki, bunlar da ariyanın növləri hesab olunur. Operada duet, trio, kvartet, kvintet kimi vokal ansamblardan geniş istifadə olunur. Bütün bunları simfonik orkestr müşayiət edir.

«Koroğlu» operasından fragment

Musiqi dinləyək

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN «KOROĞLU» OPERASININ III PƏRDƏSİNDƏN «ÇƏNLİBEL XORU»

«Çənlibel xoru» xaraktercə Azərbaycan qəhrəmanlıq rəqsi «Cəngi»yə bənzəyir. 2/4 xanə ölçülü və marş tempindədir. Bu əsəri dördsəsli böyük xor kollektivi böyük simfonik orkestrinin müşayiəti ilə ifa edir.

Mahnı öyrənək

I

Dəniz, dəniz, göy dəniz,
Hava təmiz, göy təmiz.
Qol atdıqca göy dalğalar,
Bizi atıb yırğalar.

Nəqərat:

Dalğalar sərindir, sərindir,
Çox üzmerik dərindir, dərindir.
Dalğalar sərindir, göy sular sərindir,
Qol atdıqca göy dalğalar,
Bizi atıb yırğalar.

II

Dəniz, dəniz, ay dəniz,
Çox sevirik səni biz.
Çimdikcə qucağında,
Bərkiyir bədənımız.

Nəqərat:

III

Dəniz, dəniz, göy dəniz,
Hava təmiz, göy təmiz.
İndi bizi gözləyir,
Məktəbli düşərgəmiz.

Nəqərat:

DƏNİZ

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Aslan Aslanovundur.*

*Cahangir
Cahangirov*

MUSIQİ LÜĞƏTİ

Opera — əvvəldən sona qədər musiqi ilə ifa olunan səhnə əsəri

Ariya — opera qəhrəmanının xarakterini göstərən müşayiətli solo vokal janrı

Kvartet — dörd musiqiçinin birgə ifası

Kvintet — beş musiqiçinin birgə ifası

Ariyetta — kiçik ariya

SUALLAR

1. Opera nədir?
2. İlk operalar harada və hansı bəstəkarlar tərəfindən yaradılmışdır?
3. İlk Azərbaycan operası nə vaxt və kim tərəfindən yaradılmışdır?
4. «Koroğlu» operasının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ

Opera janrı haqqında fikirlərini söylə.

31. BƏSTƏKAR VƏ SİMFONİYA

Simli alətlər orkestri

simli alətlər orkestri üçün dördhissəli «Nizami» simfoniyası yazmışdır. Bu simfoniya Azərbaycanla yanaşı, Moskvada, Vaşinqtonda, Parisdə və digər Avropa ölkələrində böyük müvəffəqiyyətlə səslənir.

Simli alətlər orkestri Avropa simli alətlərindən təşkil olunan bir musiqi kollektividir. Bu kollektivdə 5 Avropa musiqi alətləri qrupu iştirak edir. Həmin alətlər bunlardır: I skripkalar (violino), II skripkalar (violino), altlar (viola), violonçellər və kontrabaslar. Belə orkestrdə 30 nəfərdən (kiçik tərkib) 50 nəfərə qədər (böyük tərkib) musiqiçi iştirak edə bilər.

I skripka

II skripka

Viola

Violonçel

Kontrabas

Musiqi dinləyək

FİKRƏT ƏMİROVUN «NİZAMİ» SİMFONİYASINDAN 2-ci HİSSƏ

Dördhissəli olan «Nizami» simfoniyasının 2-ci hissəsi «Skerso» adlanır. «Skerso» — «kəskin xarakterli pyes» deməkdir. Yəni skerso yumoristik, fantastik və s. ola bilər. Adətən, belə pyeslər rəqs xarakterli olub, 3/4 xanə ölçüsündə yazılır. Fikrət Əmirovun «Skerso»su isə vals rəqslı xarakterdə olub, 3/8 xanə ölçüsündə səslənir.

BAHAR GƏLİR

*Musiqisi Fikrət Əmirovun,
sözləri Zeynal Cabbarzadəninindir.*

I

Axar sular aşır, daşır,
Dağ, dərələr yaşıllaşır.
Sevincimiz həddən aşır,
Ay uşaqlar, xoş bahar gəlir.

II

Dağda çoban çalır tütək,
Ot otlayır qoyun, inək.
Əsir sərin-sərin külək,
Ay uşaqlar, xoş bahar gəlir.

III

Quşlar uçur qatar-qatar,
Çiçəklənir göy bağçalar.
Ay uşaqlar, ay uşaqlar,
Sevimli xoş bahar gəlir.

6/8 xanə ölçüsünə, orta sürətli tempə malik bu mahnı fa major tonallığında səslənir. Mahnı «Rast» muğamının intonasiyalarına uyğundur. Burada bahar fəslinin gözəlliklərindən bəhs edilir. Sevimli xoş baharın gəlməsi ilə əlaqədar təbiətdə baş verən hadisələrdən danışılır.

MUSIQİ LÜĞƏTİ

Simli alətlər orkestri — yaylı simli alətlərdən ibarət musiqi ifaçılar qrupu

SUALLAR

1. Simfoniya janrı haqqında nə bilirsən?
2. Avropada simfoniya janrının yaradıcıları kim olub?
3. Azərbaycanda simfoniya yazan hansı bəstəkarları tanıyırsan?
4. «Nizami» simfoniyasını kim yazıb?
5. Simfoniya hansı orkestrin ifasında səslənir?

TAPŞIRIQ

Simfoniya janrı haqqında fikirlərini söylə.

32. BƏSTƏKAR VƏ BALET

Arif Məlikov

Balet — musiqinin müşayiəti ilə icra edilən rəqs və ritmik hərəkətlərdən ibarət teatr tamaşasıdır.

Baletin məzmun xətti dramatik vəziyyətləri, obrazların xarakterlərini tamaşaçılara musiqi vasitəsilə çatdırır. Baletdə rəqslərlə bərabər, eyni zamanda pantomima da var.

Pantomima — lal aktyor oyunu olub, hərəkət və mimikadan ibarətdir.

Baletin yaradılmasında bəstəkar, librettoçu, baletmeystr, tamaşanın quruluşçu rejissoru və rəssamı iştirak edirlər. Baletdə rəqslər solo, ansambl və kütləvi şəkildə olur. Kütləvi rəqslər kordebalet, solo rəqsləri isə tək-tək balet artistləri tərəfindən həyata keçirilir. Pantomima səhnələri rəqslər arasında əlaqə yaradır və tamaşanın fasiləsiz inkişafına səbəb olur.

Rusiyada baletin klassik nümunələrini Pyotr İliç Çaykovski və Sergey Prokofyev yaratmışlar.

Azərbaycanda ilk baleti böyük bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli yazmışdır. Bu baletin adı «Qız qalası»dır. Görkəmli bəstəkar Qara Qarayev də «Yeddi gözəl» və «İldırımli yollarla» baletlərini yaratmışdır.

Azərbaycanın Xalq artisti, dünya şöhrətli bəstəkar Arif Məlikov bir neçə baletin müəllifidir. Onun «Məhəbbət əfsanəsi» baleti dünya şöhrəti qazanmışdır. Bəstəkar bu baleti məşhur türk yazıçısı Nazim Hikmətin eyniadlı əsəri əsasında yazmışdır.

Nazim Hikmət

Musiqi dinləyək

ARIF MƏLİKOVUN «MƏHƏBBƏT ƏFSANƏSİ» BALETİNDƏN «TÜRK QIZLARININ RƏQSI»

«Türk qızlarının rəqsi» çox enerjili, mürəkkəb ritmik quruluşa malikdir. Onun xanə ölçüsü 9/8-dur. Yəni xanə daxilində doqquz səkkizlik not yerləşir.

*«Məhəbbət əfsanəsi» baletindən
«Adajio»*

*«Məhəbbət əfsanəsi» baletindən
«Türk qızlarının rəqsi»*

Mahnı öyrənək

ƏSGƏR MARŞI

Musiqisi Cavanşir Quliyevin,
sözləri Əli Kaminindir.

I

Vətən məni yetişdirib bu ellərə yolladı,
Bu torpağa qurban deyib, Allaha ismarladı.
Boş oturma, çalış dedi, xidmət elə Vətənə!
Südüm sənə halal olmaz, sən baş əysən düşməne.

Nəqərat:

Marş, irəli, hey! Marş irəli!
Azərbaycan əsgəri!
Dönməz geri, hey, dönməz geri,
Azərbaycan əsgəri!

II

Yastığımız Vətən daşı, yorğanımız qar olsun,
Biz bu yoldan dönər olsaq, namus bizə ar olsun.
Nə gözəldir ölmək bizə sevgili Vətən üçün,
Yanar ürək yurd eşqilə daima için-için.

Nəqərat:

«Əsgər marşı» 2/4 xanə ölçüsündə olub,
marş tempində səslənir. Onun dəqiq ritmi
və sadə melodiyası insanı ilk dəfədən cəlb
edir.

MUSIQI LÜĞƏTİ

Pantomima — lal aktyor oyunu

SUALLAR

1. Balet haqqında nə bilirsən?
2. Balet janrının ən gözəl nümunələrini yazan hansı rus bəstəkarlarını tanıyırsan?
3. Balet janrında yazan hansı Azərbaycan bəstəkarlarını tanıyırsan?
4. «Məhəbbət əfsanəsi» baletini kim yazmışdır?

TAPŞIRIQ

Balet janrı haqqında fikirlərini söylə.

33. BƏSTƏKAR VƏ XALQ MUSIQISI

Hər bir xalqın bəstəkarları öz xalqının və digər xalqların milli musiqi nümunələrindən əsərlərində istifadə etmişlər. Azərbaycan bəstəkarları da Azərbaycan xalq mahnı və rəqslərindən, aşıq musiqisindən, klassik muğamlarımızdan bəhrələnərək yeni əsərlər yazmışlar. Bəstəkarlarımız, eyni zamanda fortepiano aləti, simfonik orkestr üçün yazdıqları əsərlərdə bilavasitə xalq musiqi nümunələrinin melodialarını dəyişmədən işləmişlər. Məsələn, Üzeyir Hacıbəyli «Çıxdı günəş» Azərbaycan xalq mahnısının melodiyasını olduğu kimi saxlayaraq onun giriş hissəsini, eyni zamanda mahnının melodiyasına fortepiano aləti üçün müşayiət kimi işləmişdir. Mahnının girişi əvvəlcə «Moderato», 9 xanədən sonra «Allegro» tempində yalnız fortepianoda səslənir. Daha sonra mahnının melodiyası müşayiəti ilə birlikdə «Andante grave» tempində ifa olunur.

Mahnı öyrənək

ÇIXDI GÜNƏŞ

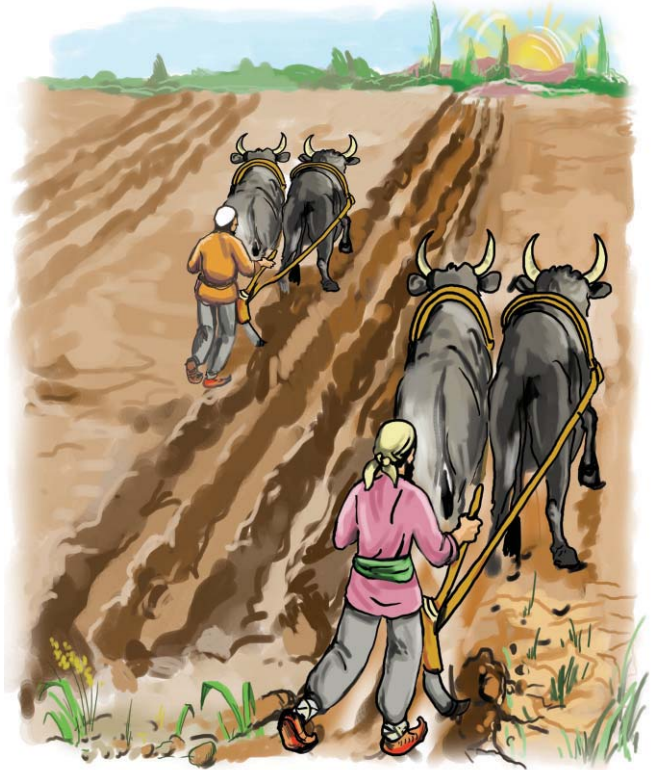
*Not yazısı Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Mirzə Ələkbər Sabirindir.*

Çıxdı günəş, doldu cahan nur ilə,
Cütçü sürür tarlada cüt şur ilə.

Cütçü batıb qan-tərə yer şumlayır,
Şumladığı tarlasını tumlayır.

Olsa da artıq nə qədər zəhməti,
İşləməyə var o qədər qeyrəti.

Çünki bilir rahat əziyyətdədir,
Şad yaşamaq səydə, qeyrətdədir.

Musiqi dinləyək

«LAÇIN» AZƏRBAYCAN XALQ MAHNISI

«Laçın» çox qədim Azərbaycan xalq mahnılarından biridir. «Bayatı-Şiraz» klassik muğamının intonasiyalarına əsaslanan bu mahnını görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Süleyman Ələsgərov simfonik orkestr üçün işləyərək yazdığı eyniadlı simfonik muğamda təsnif kimi istifadə etmişdir. Bəstəkar Nazim Əliverdibəyov isə bu mahnını fortepiano aləti üçün işləmişdir.

Musiqi dinləyək

NAZİM ƏLİVERDİBƏYOV. «LAÇIN» FORTEPIANO PYESİ

3/4 xanə ölçüsündə, sol minor qammasında və «Bayatı-Şiraz» muğam intonasionalarına əsaslanaraq səslənən «Laçın» fortepiano pyesində mahnının bəndinin melodiyası əvvəlcə sağ əldə, sonra isə sol əldə səslənir. Mahnının nəqəratı yenə əvvəldə olduğu kimi sağ əldə ifa olunur.

Bəstəkar Tofiq Quliyev də xalq musiqisi nümunələrinə biganə qalmamışdır. Belə ki, o, hələ XX əsrin 50-ci illərində 15 Azərbaycan xalq rəqsini fortepiano aləti üçün işləmişdir. Onlardan biri də «Darçını» adlanır.

Musiqi dinləyək

TOFIQ QULİYEV. «DARÇINI» FORTEPIANO PYESİ

Bəstəkar bu pyesi yazarkən onun melodiyasını xalq rəqsində olduğu kimi saxlamış və sol əl ilə həmin melodiya müşayiət yaratmışdır.

Üzeyir Hacıbəyli «O olmasın, bu olsun» operettasında «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti» üçün məhz «Darçını» xalq rəqsinin melodiyasından istifadə etmişdir.

Darçın bitkisi

Üzeyir Hacıbəyli. «O olmasın, bu olsun» operettasından «Rüstəm bəylə Məşədi İbadın dueti»

MUSIQI LÜĞƏTİ

«Laçın» — Azərbaycan xalq mahnısı
«Darçını» — Azərbaycan xalq rəqsı

SUALLAR

1. Hansı Azərbaycan xalq mahnıları ilə tanış olduq?
2. Hansı Azərbaycan xalq rəqsini dinlədik?
3. Tofiq Quliyev hansı Azərbaycan xalq rəqsini fortepiano üçün işləyib?
4. Bəstəkar Nazim Əliverdibəyov hansı Azərbaycan xalq mahnısını fortepiano aləti üçün işləyib?

TAPŞIRIQ

Xalq musiqisi janrı haqqında fikirlərini söylə.

34. KEÇİLMİŞ MÖVZULAR ÜZRƏ TƏKRAR

1. Sinif konsertinə hazırlıq
2. Öyrənilmiş terminlər bir daha yada salınır.

MUSIQI LÜĞƏTİ

ODA — xor üçün təntənəli musiqi əsəri

ORKESTR — musiqi ifaçılarından ibarət kollektiv. Müxtəlif orkestr növləri vardır: simfonik orkestr, simli alətlər orkestri, nəfəsli orkestr və s.

PARTİTURA — orkestr, ansambl, kvartet, kvintet və s. kollektivlər üçün yazılmış musiqi əsərinin not yazısı

PAUZA — musiqi əsərlərinin ifası zamanı işlədilən fasilə. Hər bir vəznin özünəməxsus pauzası vardır.

PIANO — italyan sözü olub, «sakit» deməkdir.

PRESTO — italyan sözü olub, «olduqca tez» deməkdir.

REKVİYEM — matəm xarakterli çoxsəsli xor əsəri

REÇİTATİV — vokal musiqisində deklamasiya

SİMFONİYA — simfonik orkestr üçün bəstələnmiş böyükhəcmli musiqi əsəri.

Əsasən, dörd hissədən ibarət olur.

SKERSO — italyan sözü olub, «zarafat» deməkdir. Cəld, şən musiqi əsəri

SOLİST — musiqi əsərini təklikdə ifa edən şəxs

SONATA — kamera musiqisi janrı

SONATİNA — kiçik sonata

TERSET — üç nəfərdən ibarət musiqi qrupu

TOKKATA — fortepiano, yaxud orqan üçün yazılmış virtuoz xarakterli musiqi əsəri

TRİO — italyan sözü olub, «üç» deməkdir. Üç nəfərdən ibarət olan musiqiçi qrupu

UVERTÜRA — fransız sözü olub, «açmaq» deməkdir. Opera, balet, oratoriya, dram və kinofilmin əvvəlində çalınan musiqi nömrəsi

UNİSON — eyni yüksəklikdə olan notun bir neçə musiqi aləti ilə eyni vaxtda ifa olunması

VALS — XVIII əsrin ikinci yarısında meydana gələn bal rəqsi. Adətən, iki nəfər tərəfindən ifa olunur. Musiqi ölçüsü 3/4-dür. XIX əsrdə Avropada geniş yayılmışdır.

VİVAÇE — italyan sözü olub, «cəld», «tez» deməkdir. Musiqi əsərinin ifasına, tempinə aid termdir.

VİRTUOZ — əla, yüksək texniki imkanlara malik ifaçı

VOKALİZ — səs üçün mətnsiz musiqi nümunəsi

MUSİQİ 4
Ümumtəhsil məktəblərinin 4-cü sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə
DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Ofeliya Safa qızı İmanova

Redaktor

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizaynerlər

Aqil Əmrahov, Təhmasib Mehdiyev

Rəssam

Gündüz Ağayev

Korrektor

Ülkər Şahmuradova

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
04.07.2011-ci il tarixli 1197 №-li
əmrilə təsdiq edilmişdir.

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi — 2017

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 8,2. Fiziki çap vərəqi 9,0.
Səhifə sayı 72. Formatı 57x82 1/8.
Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Ofset çapı.
Tiraj 41186. Pulsuz. Bakı—2017.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC
Bakı, AZ 1052, F. Xoyski küç., 121^A

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sənə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir. O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sənə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, sən də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsan ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşın ondan sənə kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sənə təhsildə uğurlar arzulayırıq!